

Nes svarbu...

Metodika saugiai skautavimo aplinkai
užtikrinti

Lietuvos skautija
2014

Turinys

Ne(s) svarbu?	3
Lietuvos skautijos saugios aplinkos principų sąvadas	4
Disciplina skautiškoje aplinkoje.....	8
Savanorio atsakomybė	17
Komunikacija nelaimingo atsitikimo atveju	28
Vaiko privatumas ir asmens duomenų apsauga	33
Žalingų medžiagų vartojimo kontrolė ir prevencija	36
Patyčios: ką reikėtų žinoti vadovui	45
Smurtas: kaip jį atpažinti ir ką daryti	56
Savižudybių prevencija	65

Ne(s) svarbu?

Prisiminkime: Lietuvos skautijos, o drauge ir viso skautų judėjimo misija – ugdyti jaunos žmones. Tam būtina saugi aplinka, kurioje kiekvienas skautas galėtų augti ir tarpti, jaustis vertingas, reikalingas, suprantas. Todėl tokios aplinkos sukūrimas turėtų būti prioritetas kiekvienam skautiškas veiklas vykdančiam savanoriui.

Įkvėpta Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos, 2002 m. Pasaulio skautų judėjimo organizacija (WOSM) paskelbė šūkį *Keeping Scouts Safe From Harm*: šie žodžiai tapo raktine fraze, reiškiančia visos pasaulinės organizacijos ir kiekvienos jos narės įsipareigojimą pasirūpinti, kad kiekvienas skautas galėtų skautauti fiziškai, emociškai ir psichologiškai saugioje aplinkoje. Palaipsniui nacionalinės skautų organizacijos ėmėsi konkrečių žingsnių saugiai skautavimo aplinkai kurti: rengti mokymai, atmintinės, metodinė medžiaga vadovams. Kai kurios organizacijos, taip pat ir Lietuvos skautija, parengė saugios aplinkos principų sąvadus.

„Nes svarbu...“ yra lietuviškasis *Safe From Harm* (*trump. SFH*) variantas. Kaip ir kitos *SFH* iniciatyvos, „Nes svarbu...“ yra visų pirma skirta visiems suaugusiems Lietuvos skautijos savanoriams. „Nes svarbu...“ – tai ir klausimas, ir atsakymas. 2014 m. atsiradęs *Lietuvos skautijos saugios aplinkos principų sąvadas* pateikia pagrindines gaires, kuriomis vadovaudamiesi organizacijos savanoriai gali užtikrinti skautų saugumą, tačiau gairės veiks tik tada, kai kiekvienas vadovas pats ras atsakymą: „ar svarbu?“ „kodėl svarbu?“ ...o gal „nesvarbu“?

Tikimės, kad šis leidinys padės ieškant atsakymų. Knygelė prasideda *LS Saugios aplinkos principų sąvadu*, o tolesniuose skyriuose rasite paaiškinimų bei praktinių patarimų kiekvienai Sąvado gairei. Žinoma, visos čia esančios temos – neišsemiamos... Šio metodinio leidinio paskirtis – būti „pirmąja pagalba“ kiekvienam skautų vadovui. Norėdami sužinoti daugiau, galite pradėti nuo šaltinių, kuriuos rasite kiekvieno skyriaus pabaigoje.

Kviečiame domėtis, skaityti, kelti klausimus ir diskutuoti šiomis ne visada patogiomis, bet labai svarbiomis temomis. Kodėl? Todėl, kad skautiška veikla būtų saugesnė, teiktų džiaugsmo ir, žinoma, padėtų žmonėms augti.

Lietuvos skautijos saugios aplinkos principų sąvadas

2014 m. vasario 1 d.

Kaunas

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. **Lietuvos skautijos saugios aplinkos principų sąvadas** (toliau – Sąvadas) yra saugią aplinką užtikrinančių principų ir taisyklių rinkinys, privalomas visiems suaugusiems Lietuvos skautijos savanoriams.

2. **Sąvado tikslas** – padėti sukurti vaikų ir jaunimo ugdymui palankią skautavimo aplinką, užtikrinančią visų Lietuvos skautijos narių emocinį, fizinį ir teisinį saugumą.

3. **Sąvado uždaviniai:**

3.1. Įtvirtinti vieningą saugaus ir tinkamo elgesio Lietuvos skautijos veiklose sampratą;

3.2. Nustatyti suaugusių Lietuvos skautijos savanorių atsakomybes, padedančias užtikrinti skautų veiklos saugumą;

3.3. Skatinti saugios aplinkos kūrimą per galiojančių Lietuvos Respublikos įstatymų, teisės aktų, Lietuvos skautijos nuostatų laikymąsi, tarpusavio pagarbą ir skautiškų priesakų įgyvendinimą skautiškoje bei kasdienėje veikloje.

II. SĄVADAS

4. **Patyčių prevencija:**

4.1. Pagarbiai elkis su kiekvienu, nepaisydamas jo amžiaus, tautybės, religijos, negalios, socialinės padėties, seksualinės orientacijos ir pan.

4.2. Užtikrink, kad skautiškoje veiklose niekas nebūtų žeminamas. Reaguok, jei kas nors pažeidžia Tavo teisę į pagarbų elgesį su Tavimi.

4.3. Būk nešališkas: netaikyk dvigubų standartų.

4.4. Nebūk abejingas: rimtai reaguok, jei pastebi ženklų, kad vaikas/jaunuolis patiria patyčias.

5. **Dalijimasis rūpesčiais ir smurto prevencija:**

5.1. Sudaryk sąlygas vaikams/jaunuoliams pasidalyti asmeniniais rūpesčiais.

5.2. Laikykitės konfidencialumo: neviešink to, ką sužinojai, kol negresia pavojus vaiko/jaunuolio ar aplinkinių žmonių sveikatai bei gyvybei.

5.3. Rimtai reaguok į bet kokius pastebėtus patiriamo smurto požymius, pasikalbėk su vaiku/jaunuoliu asmeniškai, pasistenk išsiaiškinti situaciją, o išsiaiškėjus smurto atvejui, padėk rasti pagalbos.

5.4. Rimtai reaguok į kalbas ir/ar rodomus ženklus apie nenorą gyventi, savižudybę; kai reikia, padėk rasti pagalbos.

6. Asmeninė erdvė ir seksualinis priekabiavimas:

6.1. Gerbk asmens privatumą, nepažeisk jo asmeninės erdvės.

6.2. Venk seksualinio pobūdžio pajuokavimų.

6.3. Būk atidus seksualiniam priekabiavimui: netoleruok ir reaguok.

7. Disciplina:

7.1. Veiklos pradžioje kartu su savo vadovaujama skautais nusistatykite aiškias taisykles ir susitarkite, kokios bus nuobaudos už jų nesilaikymą. Susitarimo laikykitės nuosekliai ir tvirtai.

7.2. Jei taisyklės yra pažeidžiamos, pirmą kartą perspėk ir tik po antro pažeidimo taikyk numatytas nuobaudas.

7.3. Stenkis palaikyti discipliną skatindamas, o ne bausdamas. Jei taikai nuobaudas, užtikrink, kad jos nebūtų žeminančios.

8. Žalingų medžiagų vartojimo kontrolė ir prevencija:

8.1. Nevartok alkoholio skautiškuose renginiuose, kuriuose vyksta programa, skirta jaunesniems nei 18 metų vaikams/jaunuoliams.

8.2. Renginiuose, kuriuose atstovaujama Lietuvos skautijai ir dalyvauja tik pilnamečiai asmenys, alkoholis gali būti vartojamas tik saikingai, išlaikant pagarbą sau ir kitiems.

8.3. Neleisk rūkyti ar/ir vartoti alkoholio bei narkotinių medžiagų nepilnamečiams asmenims skautiškuose renginiuose, rodyk tinkamą asmeninį pavyzdį ir skatink sveiką gyvenimo būdą.

8.4. Nerūkyk šalia esant nepilnamečiams asmenims skautiškuose renginiuose.

8.5. Vaikai/jaunuoliai gali vartoti tik vaistus, nurodytus tėvų (globėjų, rūpintojų) pateiktame leidime dalyvauti skautiškame renginyje, arba vaistus, paskirtus renginio medicinos specialisto.

8.6. Narkotines medžiagas draudžiama vartoti visuose renginiuose.

9. Teisinė atsakomybė:

9.1. Būdamas renginio vadovu (viršininku), prieš renginį informuok tuntininką/krašto seniūną ir pasirūpink: dalyvių sąrašais, nuostatais,

programa ar maršrutu, saugos ir sveikatos instrukcija bei saugos instruktažo registravimu, kitais reikalingais dokumentais.

9.2. Jei esi viršininkas, įsitikink, kad dalyvaus pakankamas skaičius vadovų, kurie kompetentingi vykdyti suplanuotą programą, bei kad ji tinkama tokio amžiaus, patirties ir fizinio pasirengimo vaikams/jaunuoliams. Informuok dalyvius apie reikiamą aprangą, įrangą, gyvenimo sąlygas ir pan.

9.3. Skautų vadovas, lydintis ne didesnę kaip 15 nepilnamečių LS narių grupę į skautišką renginį, yra visiškai teisiškai atsakingas už šių vaikų/jaunuolių saugumą ir gyvybę kelionės ir iš renginio bei viso renginio metu. Šis vadovas privalo turėti raštiškus vaikų/jaunuolių tėvų (globėjų, rūpintojų) leidimus su tėvų kontaktiniais duomenimis bei informacija apie vaiką/jaunuolį.

10. Komunikacija nelaimingo atsitikimo atveju:

10.1. Susidarius sudėtingai situacijai, kilus konfliktui, net menkiausiai abejonę dėl sprendimo ar tolesnių veiksmų aptark su tuntininku/krašto seniūnu.

10.2. Nedelsiant informuok vaiko/jaunuolio tėvus (globėjus, rūpintojus) bet kokio sužeidimo, sveikatos sutrikimo, nelaimingo atsitikimo ar kito incidento atveju.

10.3. Nedelsiant informuok Lietuvos skautijos Administracijos skyrių šiomis aplinkybėmis:

10.3.1. Jei patiriamas rimtas sužeidimas ar sveikatos sutrikimas, dėl kurio vaikas/jaunuolis vežamas į ligoninę;

10.3.2. Jei įtraukiamos gelbėjimo ar kitos pagalbos tarnybos (policija, greitoji pagalba, ugniagesiai);

10.3.3 Mirties atveju;

10.3.4. Jei padaryta rimta žala trečiosios šalies turtui.

10.4. Pranešdamas apie nelaimę pateik kuo tikslesnę faktinę informaciją, nesistenk jos sušvelninti ar nuslėpti detalių.

10.5. Laikykis konfidencialumo ir diskretiškumo. Neperduok jokios informacijos apie nelaimingą atsitikimą šalims, kurioms apie incidentą žinoti nėra būtina, bei neinicijuok kontakto su žiniasklaida.

10.6. Jei nelaimingu atsitikimu susidomėjo žiniasklaida:

10.6.1. Prieš bendraudamas su žiniasklaida, pasikonsultuok su Lietuvos skautijos Komunikacijos skyriumi;

10.6.2. Susiderink su kitais vieneto vadovais, kas atsako už bendravimą su žiniasklaida. Vadovas, kuris nėra atsakingas už bendravimą su žiniasklaida, negali teikti jokios informacijos, bet turi nedelsiant nukreipti žiniasklaidos atstovą pas atsakingą asmenį;

10.6.3. Neminėk žmonių, ypač nepilnamečių, vardų ar kitų duomenų;

10.6.4. Pateik tik faktus, bet ne nuomones. Nevartok žodžių „galbūt“, „greičiausiai“, „turbūt“, nesvarstyk, kaip būtų buvę galima išvengti incidento ar kas galėtų būti kaltas;

10.6.5. Policijos tyrimo atveju neatskleisk tyrimo detalių. Tai gali daryti tik policija.

III. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

11. Šis Sąvadas įsigalioja 2014 m. vasario 1 d.

12. Kiekvienas pilnametis Lietuvos skautijos vadovas, pasirašydamas savanorystės sutartį, privalo **susipažinti su šiuo Sąvadu**.

13. Su Sąvado turiniu privalo būti supažindinti Lietuvos skautijos nepilnamečių narių tėvai (globėjai, rūpintojai).

14. Nesilaikančio šio Sąvado savanorio elgesys gali būti svarstomas vieneto vadijoje, Lietuvos skautijos Etikos komisijoje, Kontrolės komisijoje arba Taryboje.

Disciplina skautiškoje aplinkoje

Norėdami suprasti skautišką požiūrį į ugdymą ir drausmę, visų pirma turėtume prisiminti, ką apie tai sakė pats skautų judėjimo įkūrėjas Robert Baden-Powell (BP). „Skautų priesakai yra pamatas, ant kurio laikosi visas skautų judėjimas“ – rašė BP savo knygoje „Skautų vadovui“ 1920 m.¹ Kalbėdamas apie skautų priesakus, jis sakė: „Nei vienas skautų priesakas nesako „Nedaryk“, o tik veda skautus „Daryk šitaip, būk toks!“ . „Ugdymas turi būti pozityvus, o ne negatyvus, aktyvus, o ne pasyvus“ – teigė BP. „Pavyzdžiui, visi skautų priesakai skatina skautus elgtis tam tikru būdu, nurodo, koks skautas turėtų būti ir kaip turėtų elgtis. Draudimai yra pasenusios, represyvios sistemos skiriamasis bruožas, jie erzina jaunuolius ir provokuoja elgtis netinkamai“². Skautybė siekia ne primesti ar slopinti elgesį, bet skatina jaunos žmonės pačius įsipareigoti asmeniškai tobulėti. Būtent ši, jau prieš šimtą metų BP išsakyta mintis apibendrina skautišką požiūrį į ugdymą ir drausmę bei nurodo, kokiais būdais reikėtų to siekti.

Tačiau priesakai, apibrėžiantys vertybines ribas, kuriomis grindžiamas skautiškas ugdymas, yra plačios formuluotės, kurias būtina įprasminti per kasdienes veiklas. Būtent iš tokių veiklų patirties atsiranda poreikis konkrečioms susitarimams, kurie padėtų grupės tarpusavio bendravimą padaryti sklandesnį. Šie susitarimai – taisyklės – yra kartu sutartos aiškios elgesio ribos, kurių įsipareigoja laikytis visi vieneto skautai, bei pasekmės, kurios laukia, jei tos ribos bus peržengtos. Taisyklių buvimas:

- padeda siekti skautiškojo ugdymo tikslų – išugdyti ir pagarbą susitarimams, ir gebėjimą kritiškai įvertinti bei siekti patobulinti galbūt nepakankamai pagrįstas taisykles;
- suteikia jauniems žmonėms atsakomybę už savo ir kitų veiksmus;
- padeda efektyviau spręsti konfliktus grupėje;

¹ Baden-Powell, R. (1920), 33 psl.

² Baden-Powell, R. (1913), *Headquarter's Gazette*, cit. pg. *Youth Involvement, Youth Empowerment* (2005), 71-72 psl.

- padeda visiems grupės nariams suprasti, ko iš jų tikimasi.

Šiame skyriuje kalbėsime apie tai, kaip susikurti vieneto taisykles, kaip palaikyti discipliną bei kokias drausmines priemones patariama taikyti skautiškoje veikloje.

Praktiniai patarimai

Kaip susikurti taisykles

Įtraukite skautus į taisyklių kūrimą

- Skirtingo amžiaus vaikai įvairiai suvokia ribas ir taisykles. Jaunesniųjų skautų amžiaus vaikai dar labiau kliaujasi suaugusiųjų nustatytais ribomis, nors jau nuo 6 m. vaikai atpažįsta skirtį „teisinga / neteisinga“, tad juos galima pamažu įtraukti į taisyklių kūrimą. Artėdami prie 12 m. amžiaus, vaikai jau geba suvokti taisykles kaip susitarimą. Pamažu, tapdami patyrusiais skautais, paaugliai geba vis giliau suvokti ir universaliųjų vertybių sąvoką (teisingumas, lygybė ir kt.), taisyklių laikymosi moralinį aspektą.
- Taigi jaunesniesiems skautams galima pasiūlyti rinkinį taisyklių ir aptarti jų prasmę, koreguoti, atsižvelgiant į vaikų siūlymus. O vyresniems pamažu reikia perleisti visą taisyklių kūrimo procesą. Vadovo užduotis - sukurti erdvę ir būdus, kad skautai išmoktų patys nusistatyti taisykles.

Iš pradžių aptarkite, kodėl taisyklės reikalingos

- Naudokitės įvairiais pavyzdžiais: krepšinio varžybos, eismo taisyklės ir t.t.

Pasinaudokite vieneto patirtimi

- Prisiminkite ankstesnes vieneto veiklas. Išprovokuokite diskusijas, koks elgesys padėjo, o koks trukdė tarpusavyje sklandžiai bendrauti, įgyvendinti tikslus ir t.t.

Įsitikinkite, kad visi taisykles supranta vienodai

- Kartu išsiaiškinkite, kaip skautai suvokia kiekvieną taisyklių sąvoką. Pvz. ką reiškia „kalbėti tyliai“, „ateiti laiku“ arba „gerbti kito nuomonę“.

Ribokite taisyklių skaičių

- Kuo taisyklės glaustesnės ir suprantamesnės, tuo lengviau jas įsiminti ir jų laikytis. Skautų ir pat. skautų amžiui užteks ne daugiau nei 8 taisyklių, jaun.skautams – dar mažiau.

Formuluokite taisykles kaip konkretų, o ne beasmenį kreipimąsi

- „Išsijunkime telefonus“, o ne „Telefonai turi būti išjungti“.

Padarykite taisykles matomas

- Pakabinkite jas būkle, įrašykite į skilties metrašį ir t.t.
- Tai – nuolatinis jūsų vieneto darbo įrankis. Tad verta taisykles prisiminti reguliariai – ne tik tuomet, kai kas nors joms nusižengė. Sugrįžkite prie jų prieš kiekvieną išvyką, grįžus sueigauti po atostogų ir t.t.

Kaip įtraukti skautus į taisyklių kūrimą? Štai kelios idėjos:

- Mažesniųjų paprašykite nupiešti tobulą sueigą. Kas ką joje veikia? Kaip bendrauja? Kaip jaučiasi? Ko reikia, kad sueiga būtų tokia? Tada padėkite jiems suformuluoti susitarimus arba parodykite savo siūlomą taisyklių rinkinį ir aptarkite, kaip kiekviena taisyklė prisidėtų prie tobulos sueigos atmosferos, įrašykite vaikų pasiūlymus.
- Naudokite įvairius minčių lietaus metodus. Pavyzdžiui, pirmiausia skirkite laiko greitam minčių lietaui porose, tada poras junkite į ketvertukus, kuriuose reikėtų išsirinkti ribotą skaičių reikalingiausių taisyklių, ketvertukus – į aštuonetukus, kur taisyklių skaičių reikėtų dar mažinti, o galiausiai sudėkite visas taisykles į viena. Paredaguokite ir surašykite plakate. Visi pasirašykite po taisyklėmis.
- Su patyrusiais skautais galite pasinaudoti koku nors rimtu dokumentu, pvz. Konstitucija. Panagrinėkite, kaip šis dokumentas sudarytas, kodėl jis atsirado, kam jis reikalingas, kokia jo teiginių esmė, kalbos stilius. Tada skautai gali šio dokumento pagrindu susikurti savąsias taisykles.

Ugdymas skatinant

Nepamirškite – **taisyklės turi skatinti elgesį, o ne drausti**. Kiek įmanoma, reikia stengtis, kad taip ir būtų. Pavyzdžiui, užuot

nustačius taisyklę „Draudžiama vienam eiti prie vandens“, verčiau sukurti taisyklę „Prie vandens einame tik lydimi vadovo“, vietoje taisyklės „Draudžiama palikti stovyklos teritoriją be vadovo žinios“ geriau susitarti dėl formuluotės „Išeiti už stovyklos teritorijos galima tik su vadovo žinia“ ir panašiai. Nors atrodo, kad šių sakinių prasmė panaši, tačiau siekiant ugdyti jaunus žmones skautiškais principais, reikėtų laikytis teigiamos, pozityvios visų taisyklių formuluotės.

Lygiai taip pat tvarką ir drausmę skautų veikloje reikėtų pirmiausia palaikyti skatinimais, o ne bausmėmis. Kur tik įmanoma, drausmės reikėtų siekti skatinant ir giriant skautus

- už asmenines pastangas,
- tinkamą, pavyzdinę elgesį,
- gerus socialinius įgūdžius (bendradarbiavimą, pagalbą artimui, draugiškumą, pastabumą, sėkmingą lyderystę),
- skautišką nagingumą ir specifinių dalykų išmanymą (stovyklavimo, skautamokslio ir kt. dalykų išmanymą).

Reikia atminti, kad pagrindinis skautų vadovo įrankis yra pagyrimas. Sėkmingai skautų pažangai pažymėti ir pastiprinti gali ir turi būti naudojami įvairūs skautiški ženklai – patyrimo laipsniai, vyresniškumo laipsniai (skiltininkas, vyr.skiltininkas ir kt.), specialybių ženklai ar net pačių vieneto narių sugalvoti unikalūs ir ypatingi pasižymėjimo simboliai (speciali kaklaraiščio mova, rankdarbiai, stovykliniai amuletai ir pan.). Tai yra efektyvios auklėjimo ir skatinimo priemonės, to nereikėtų pamiršti nei viename skautiškame renginyje.

Pažeidimai ir drausminės priemonės

Susidūrus su elgesio problemomis ir nepaklusnumu skautų veikloje, vadovui gali kilti pagunda pašalinti prasižengusį narį iš veiklos, siųsti namo. Tai gali būti labai patogu vadovui, tačiau iš esmės prieštarauja skautų judėjimo tikslui – ugdyti. Visais atvejais pirmiausia reikia stengtis padėti jaunuoliui suprasti, kodėl tam tikras elgesys yra netinkamas ar nepageidaujamas, padėti priimti ir gerbti taisykles. Jei norime, kad skautavimas padėtų jaunuoliui tobulėti, turime stengtis, kad jį(s) pasilikytų dalyvauti programoje. Šalinimas iš veiklos turėtų būti paskutinė priemonė, kai visos kitos pastangos pakeisti elgesį jau yra išbandytos.

Lygiai taip pat blogai yra abejingumas elgesio problemoms, kylančioms vienete. Abiem atvejais problemos nesprendžiame ir nesistengiame ugdyti. Vienu atveju – perkeliame problemą į kitą aplinką, – namus, mokyklą, kur jaunuolis grįžta pašalintas iš skautų veiklos. Kitu atveju – paliekame problemą vienete vešėti nepaliestą ir ignoruojamą, taip ji gali didėti. Taigi vadovas turėtų siekti pusiausvyros – nebūti abejingas, neignoruoti problemų, tačiau stengtis perdėti nereaguoti ir nebūti per daug griežtas.

Dalyvaudami skautų veikloje, jaunuoliai turi išmokti atsakomybės laisvai ir savarankiškai priimti sprendimus, pažinti savo veiksmus ir jų pasekmes sau asmeniškai ir aplinkiniams. Viso to moko skautų programa, todėl taisyklės turėtų būti teigiamos, nurodyti pavyzdį, kaip reikėtų elgtis, padėti jauniems žmonėms patiems pažinti ir reguliuoti savo ir kitų elgesį.

Drausminės priemonės yra svarbios disciplinai ir saugumui užtikrinti, tačiau skautų vadovai turi gerai įvertinti, kokios sankcijos yra tinkamos kiekvienu taisyklių pažeidimo ar netinkamo elgesio atveju.

- Drausminės priemonės turi padėti jaunuoliams pasitaisyti, tobulėti ir keisti savo elgesį;
- Drausminės priemonės negali būti žeminančios, pajuokiančios pažeidėjus ar pralinksminančios aplinkinius (pvz. vieši pajuokiantys surišimai, demonstratyvūs ar pašaipūs ritualai).
- Nuobaudos negali būti skiriamos siekiant atkeršyti (pvz. skautas sulaužė kažkieno lazda (ar kitą daiktą) – sulaužysime ir jo; to negali būti skautiškoje veikloje).
- Fizinės bausmės (kūno žalojimas, laisvės suvaržymas, fizinis krūvis, siekiant nubausti) negali būti naudojamos skautiškoje veikloje.
- Drausminės priemonės turi būti sąžiningos ir galioti visiems vienodai. Negalima taikyti dvigubų standartų.
- Drausminės priemonės turi būti teisingos ir atitikti pažeidimo mastą.

Kur įmanoma, sprendžiant dėl drausminių priemonių skyrimo reikėtų įtraukti pačius skautus. Tuo tikslu rekomenduojama pakviesti į pagalbą skiltininkų tarybą, draugovės tarybą, vieneto garbės teismą ar panašiai. Tokių susirinkimų metu problemos gali būti išsamiai

išnagrinėtos ir visi vieneto nariai mokosi atsakomybės. Bendraamžiai patys gali sėkmingai nuspręsti dėl tinkamų drausminių priemonių skyrimo už taisyklių ir elgesio pažeidimus, tačiau čia būtina suaugusiojo vadovo parama.

Siekiant užkirsti kelią pažeidimams ir skirti tinkamas drausmines priemones, reikėtų visuomet vadovautis tokia veiksmų seka:

1) Aiškios taisyklės. Kiekvieno renginio metu aiškiai susitarti su skautais dėl elgesio ir kitų veiklos taisyklių. Išsiaiškinti, ar visi jas suprato ir ar sutinka jų laikytis. Taip pat pranešti, kad už taisyklių pažeidimus bus taikomos sankcijos.

2) Įspėjimas. Pirmą kartą pažeidus numatytas taisykles, būtina pažeidėjus įspėti, priminti galiojančias taisykles ir perspėti, kad pakartotinai jas pažeidus bus skiriamos nuobaudos.

3) Sankcijos arba trumpas veiklos sustabdymas. Jei nepageidaujamas elgesys kartojasi, gali būti skiriamos sankcijos ir nuobaudos. Kilus konfliktui per užsiėmimą, pažeidusį taisykles narį galima trumpam atskirti (paprašyti nebedalyvauti žaidime ar pan.).

4) Asmeninis pokalbis. Jei netinkamas elgesys kartojasi, reikėtų asmeniškai pasikalbėti su jaunuoliu, pamėginti išsiaiškinti, kokios tokio elgesio priežastys. Rimtesniais atvejais į susitikimą reikėtų pakviesti jaunuolio tėvus.

5) Šalinimas iš veiklos/renginio. Jei netinkamas elgesys toliau kartojamas, skautas gali būti šalinamas iš veiklos, aiškiai išdėstant pašalinimo priežastis pačiam jaunuoliui ir jo tėvams. Šalinimas iš veiklos trumpam ar ilgesniam laikui turėtų būti paskutinė sankcija. NET IR pašalinus narį iš veiklos, labai svarbu perspėti, kad ji visuomet yra laukiama sugrįžtant, kai tik bus pasirošęs laikytis taisyklių.

DĖMESIO: Kaklaraiščių nurišimai, „nuskautinimai“ ir panašūs skautiškų ženklų ir pasiekimų atėmimai neatitinka skautiško ugdymo metodo, todėl neturėtų būti praktikuojami jaunimo tarpe. Asmuo duoda skauto įžodį asmeniškai ir niekas to įžodžio ar tai pažyminčių ženklų iš jo(s) atimti neturi teisės. Kaklaraištis priklauso žmogui, o ne vienetai ar organizacijai. Pašalinus narį iš skautų veiklos, reikėtų perspėti, kad, nebūdamas organizacijos nariu, žmogus negali viešai nešioti organizacijos ženklų, tačiau atimti jų nereikėtų.

Kas dar svarbu, siekiant palaikyti tvarką ir drausmę?

Taip pat svarbu atsiminti, kad skautų drausmė ir elgesys labai priklauso nuo vadovo pasiruošimo ir tinkamo veiklos planavimo. Norėdami išlaikyti skautų dėmesį, tinkamą elgesį ir taisyklių laikymąsi, turite pasirūpinti, kad

- Renginys turėtų aiškiai programą. Programa turi būti užrašyta ir aiški visiems ją įgyvendinantiems vadovams;
- Programa vyktų sklandžiai. Programoje neturėtų būti netikėtų nieko neveikimo pertraukų. Užsiėmimų ir žaidimų nereikėtų tęsti, kai įdomumas išblėsta, geriau nutraukti veiklą šiek tiek anksčiau, kol visiems dar smagu;
- Programa įtrauktų visus. Visi turėtų būti įsitraukę ir užsiėmę, neturėtų būti žiurovų ir pasyvių stebėtojų, nes tai skatina nuobodžiauti, o nuobodulys skatina ieškoti įdomesnės veiklos nebūtinai atitinkančios taisykles ar programą.

Dar keli patarimai tarpusavio supratimui palaikyti:

- Leiskite skautams patiems kontroliuoti vieniems kitų elgesį. Tegul visi pripranta prie minties, kad kiekvienas gali būti pavyzdžiu kitiems;
- Kreipdamiesi į jaunesnius, naudokite kreipinius „skautai“ ar „sesės/broliai“, o ne „vaikai“. Tarp šių žodžių yra skirtumas ir jiems reikia tai priminti;
- Nekelkite balso. Nebandykite perrėkti vaikų, nes jums nepavyks. Verčiau naudokite tylūs ženklus dėmesiui atkreipti, pavyzdžiui, pakelkite ranką, kai prašote dėmesio arba sugalvokite kitą jūsų vienetui būdingą tylųjį ženklą, kurį visi žinotų;
- Venkite bausti viešai. Nedarykite iš nuobaudos viešo reginio, nes tai žeidžia. Iškilus elgesio problemoms pakalbėkite su jaunuoliais asmeniškai. Atminkite: bausti reikia privačiai, o girti – viešai;
- Su visais skautais elkitės vienodai. Netaikykite dvigubų standartų. Nesąžiningas Jūsų elgesys tuoj pat bus pastebėtas jaunesnių ir užkirs kelią atvirumui ir sąžiningumui;

- Rodykite pagarbą visiems vadovams ir reikalaukite to paties iš jaunuolių;
- Nereikalaukite formalumų daugiau nei būtina. Pavyzdžiui, nelaikykite skautų rikiuotėje ilgiau nei reikia perduoti reikiamą informaciją, pakelti/nuleisti vėliavas, atiduoti raportus, tuomet skautai išlaikys reikiamą dėmesį tam, kas svarbiausia;
- Venkite grasinimų. Negrasinkite nuobaudomis, jei neketinate jų įgyvendinti. Susierzinus „ant karštųjų“, gali būti lengva pagrasinti viena ar kita nuobauda, tačiau vėliau tai gali nebebūti aktualu. Kiekviena drausminimo priemonė turi būti skiriama laiku;
- Kalbėdami su skautais, atsiminkite pozityvaus pašnekėsio formulę „esi – gali – turi“: paaiškinkite jaunuoliui, jog tikite, kad jis yra [pakankamai suaugęs/subrendęs/supratingas...], kad galėtų [suvokti, kuo jo poelgis netinkamas/pats paaiškinti, kas įvyko...] ir kad jis turi [galimybę gauti visą reikiamą pagalbą...].

Supraskite, kad kiekvienas netinkamas elgesys yra tam tikro žmogaus poreikio išraiška. Tikėtina, kad sudėtingu elgesiu siekiama dėmesio, pripažinimo ar kt. Pamėginkite pažinti jaunuolius ir suprasti, ką reiškia jų elgesys.

Parengta pagal

Baden-Powell, R. (1920) *Aids to Scoutmastership*. Prieiga: <<http://www.thedump.scoutscan.com/a2sm.pdf>>

Burvytė, S. (2013) „Kaip nubrėžti leistino vaikų elgesio ribas?“ Prieiga: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/kaip-nubrezti-leistino-vaiku-elgesio-ribas-/15525>>

Code of Good Practice (2012) Scouting Ireland leidinys. Prieiga: <<http://www.scouts.ie/uploads/files/COGP%202012.pdf>>

Petty, G. (2006) „Evidence Based Classroom Management and Discipline“, iš *Evidence Based Teaching*. Prieiga: <<http://geoffpetty.com/geoffs-books/evidence-based-teaching-ebt/>>

Scouting: An Educational System (1998) WOSM leidinys. Prieiga:
<www.scout.org/sites/default/files/library_files/ScoutEducSyst_E.pdf>

Taisyklės ir ribos ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikams. Projekto „Tėvų ir globėjų tėvystės gebėjimų ugdymas“ leidinys. Prieiga:
<http://www.pozityvitevyste.lt/_sites/pozityvitevyste/media/Pagal_meniu/Tevams/Patarimai_tevams/2010%20pozityvi%20tevyste%20-%20taisykles%20ir%20ribos.pdf>

The official scout-master handbook (1981) Boy Scouts of America leidinys. JAV: Irvin, Texas.

Youth Involvement, Youth Empowerment (2005) WOSM leidinys. Prieiga:
<http://www.scout.org/sites/default/files/library_files/YI_Toolbox_e.pdf>

Savanorio atsakomybė

Pagrindiniai teisės aktai, aktualūs, kalbant apie savanorių atsakomybę bei renginių organizavimo tvarką, yra „Vaikų turizmo renginių organizavimo aprašas“³ bei „Vaikų vasaros poilsio stovyklų bendrieji nuostatai“⁴. Šių ir kitų teisės aktų reikalavimai lemia kai kuriuos niuansus, kuriuos būtina išmanyti visiems skautų vadovams ir renginių organizatoriams. Šiame skyriuje aptarsime nepilnamečių LS narių lydėjimo į renginius tvarką, savanorių atsakomybes, organizuojant skautišką renginį, būtinuosius renginių dokumentus bei svarbiausius reikalavimus, kuriuos reikia turėti omenyje, rengiant skautišką žygį ir stovyklą.

Nepilnamečių lydėjimo į renginius tvarka

Lydėti ne didesnę nei 15 vaikų grupę į renginius, vadovauti tokiai grupei stovyklose turi teisę:

- Asmuo, įgijęs aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą ir turintis pedagogo kvalifikaciją;
- ARBA asmuo, turintis aukštąjį, aukštesnįjį ar vidurinį išsilavinimą, bet neturintis pedagogo kvalifikacijos, išklauses švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka pedagoginių-psichologinių žinių kursą;
- Grupės vadovas turi būti atestuotas šiuose kursuose: pirmosios pagalbos (švietimo darbuotojams), higienos įgūdžių, turizmo renginių organizavimo.

Grupės vadovas privalo:

- Užtikrinti, kad renginyje yra tinkamas nepilnamečių narių ir juos lydinčių suaugusiųjų vadovų santykis. Vienas vadovas gali lydėti ne didesnę nei 15 nepilnamečių grupę.

³ Patvirtintas LR Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. ISAK-330 (Žin., 2005, Nr. 31-1023)

⁴ Patvirtinti LR švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. ISAK-612 (Žin., 2006, Nr. 39-1420)

- Informuoti, kad visi nepilnamečiai renginio dalyviai vyksta į renginį ir grįžta iš jo lydimi suaugusiųjų. Svarbu renginio nuostatuose įvardinti konkretų renginio pradžios ir pabaigos laiką ir sutarti su nepilnamečių tėvais dėl to, kas lydi vaikus į ir iš skautiško renginio. Jei iš anksto nėra sutarta, kad vaiko kelione į ir iš skautiško renginio rūpinasi tėvai, tuomet už saugią vaiko kelionę atsako skautų vadovai (stovyklos vadovybė ir tiesioginis grupės vadovas). Nepilnamečiai skautai niekuomet negali keliauti vieni, be suaugusiųjų priežiūros, jei dėl to nėra iš anksto sutarta su nepilnamečių tėvais ir neturite tai patvirtinančių dokumentų.
- Užtikrinti, kad visi į renginį vykstantys nepilnamečiai skautai turėtų raštiškus tėvų (globėjų, rūpintojų) sutikimus dalyvauti renginyje.

Savanorių atsakomybės renginyje

Kiekvienas savanoris ir vadovas turėtų turėti aiškiai apibrėžtas pareigas. Kokios jos bus, priklausys nuo renginio pobūdžio, tačiau labai svarbu, kad kiekvienas renginys turėtų savo **viršininką** – t.y. „centrinį“ asmenį, kuris koordinuoja visą organizacinį procesą. Viršininką turėtų skirti krašto seniūnas (krašto renginiui) arba tuntininkas (tunto, draugovės renginiui). Žinoma, dažnai tai būna bendras vieneto vadijos susitarimas. Bet kokiu atveju, tai turėtų būti užfiksuota vadijos posėdžio (sueigos) protokole. Didesniame renginyje viršininkas skiria **grupių vadovus**, t.y. vadovus, atsakingus už iki 15 vaikų grupes. Taip pat stovyklose būna žmonių, kurių pareigos kitokios – komendantas, ūkvedys, virtuvės šefas ir t.t. Juos taip pat turėtų rasti/skirti viršininkas bei priskirti jiems pareigas.

Neskaitant specifinių konkrečiam renginiui būdingų pareigų, **viršininkas**:

- Skiria 15 vaikų grupei vieną vadovą (jei grupėje yra neįgalių vaikų, vadovų turi būti daugiau);
- Užtikrina vaikų priežiūrą, saugą, sveikatą ir žalingų įpročių prevenciją;
- Užtikrina, kad būtų laikomasi higienos taisyklių, kad būtų tinkamai organizuojamas maitinimas;
- Atsako už sąmatą, tinkamą lėšų naudojimą.

Taip pat viršininkui tenka užduotis prižiūrėti įvairių dokumentų rengimą ir vykdymą (žr. žemiau). Be to, reikėtų prisiminti, jog, susidarius situacijai, gresiančiai vaikų saugai, viršininkas turi atsakomybę sustabdyti ar nutraukti renginį, jei tai žygis – pakeisti maršrutą ir pan.

Grupės vadovas, prisiimantis atsakomybę už 15 vaikų grupę (pastovyklės guru, draugininkas, vadovas, kuris lydi draugovę į skautiškų dainų konkursą ar kt.):

- Kai kur – ruošia programas ir atsako už jų vykdymą (dažnai stovyklų programų ruošimas skiriamas atskirai – programos vadovo – pareigybei);
- Atsako už vaikų priežiūrą, saugą ir sveikatą;
- Užtikrina žalingų įpročių prevenciją;
- Užtikrina higienos taisyklių laikymąsi.

Be to, kaip matysime žemiau, grupės vadovas taip pat atsakingas, kad visi grupės vaikai būtų supažindinti su saugos ir sveikatos reikalavimais bei pirmosios pagalbos teikimu.

Stovykloje dirbti gali tik sveikatą pasitikrinęs ir įrašą sveikatos pase (knygelėje) turintis savanoris.

Būtinieji renginių dokumentai

Remiantis aukščiau minėtais teisės aktais bei LS nuostatais, kiekvienas skautiškas renginys turi turėti tam tikrus būtinuosius dokumentus. Pasak Vaikų turizmo renginių organizavimo aprašo, „turizmo renginys“ – tai: „trumpalaikės neformaliojo vaikų švietimo programos (gali būti sudedamoji formaliojo ir neformaliojo švietimo programos dalis) vykdymas keičiant vietą pažintiniais, rekreaciniais ir sportiniais tikslais“. Taigi tai galioja praktiškai bet kokiai veiklai, kuriai vykdyti su savo vadovaujama skautais išvykstame iš įprastinės programos vykdymo (sueigų) vietos: žygiams, stovykloms, ekskursijoms, mokymams, šventėms ir kt.

Būtinieji renginių dokumentai yra:

- **Nuostatai**
 - Nuostatuose turėtų būti nurodyti: renginio duomenys (vieta, trukmė, pavadinimas ir kt.), tikslas ir uždaviniai, kaina ir mokėjimo tvarka, savanorių pareigos.
- **Programa (maršrutas)**
- **Saugos ir sveikatos instrukcija**
 - Instrukcijos rengimas iš esmės yra bazinis rizikos renginyje vertinimas: štabas apsvarsto potencialiai pavojingas, grėsmę keliančias situacijas ir numato, kaip galima joms užkirsti kelią bei ką daryti joms susidarius.
 - Instrukcijoje turėtų būti: renginio tikslai, jo vykdymas, kiekvieno dalyvio atsakomybė, reikalavimai teikiant pirmąją pagalbą, naudojimasis pirmosios pagalbos rinkiniu, saugus eismas (pvz. žygyje), maudymosi, higienos, elgesio, aprangos reikalavimai.
- **Saugos ir sveikatos instruktažų registravimo žurnalas**
 - Tai turėtų būti segtuvas, kuriame segami užpildyti saugos ir sveikatos instruktažų lapai. Šio žurnalo priežiūra turėtų būti krašto seniūno / tuntininko atsakomybė.
- **Tėvų sutikimas.** Raštiškas tėvų sutikimas yra teisinę galią turintis dokumentas, pagal LR Civilinį kodeksą laikomas vienašaliu sandoriu. Jame turi būti kokrečiai numatyta visa informacija apie skautišką renginį – vieta, trukmė, pavadinimas ir kitos sąlygos.

Stipriai rekomenduojama turėti patvirtintas renginio (renginių) **taisikles**. Jos gali būti ir nuostatų dalis, ir atskiras dokumentas.

Taip pat stovyklose norinčių dalyvauti skautų reikėtų paprašyti pateikti **medicinos pažymą** (tinka pažymų, teikiamų mokykloms, kopijos). Tai svarbu, nes, pasak Aprašo: „Vaikai, nepriskirti pagrindinei medicininei fizinio pajėgumo grupei arba turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, dviejų dienų ir ilgiau trunkančiuose

turizmo renginiuose gali dalyvauti tik su gydytojo leidimu.“
 Rekomenduojama paskatinti vaikus prieš vykstant į stovyklą pasirinkti **draudimu** (arba pagal galimybes įtraukti draudimą į stovyklos kainą).

Kas atsakingas už dokumentų rengimą, pildymą, priežiūrą?
 Žemiau pateikiama lentelė padės nepamiršti svarbiausių su renginio dokumentais bei savanorio atsakomybe susijusių punktų.

Lent. 1 – Renginio dokumentai

Žingsnis	Kas atsakingas
Paskiriamas viršininkas	Krašto seniūnas/tuntininkas
Parengiama programa/maršrutas	Viršininkas, grupių vadovai/programos vadovas
Parengiami renginio nuostatai	Viršininkas
Parengiamos renginio taisyklės	Viršininkas (arba gali būti bendros vieneto taisyklės)
Gaunami reikalingi leidimai (pvz. naudotis teritorija)	Viršininkas (gali deleguoti pvz. komendantui)
Sudaroma renginio sąmata	Viršininkas (gali deleguoti pvz. finansininkui)
Vykdoma registracija ir paruošiami vaikų sąrašai, paskiriami grupių vadovai	Viršininkas, taip pat registratorius, grupių vadovai
Parengiama saugos ir sveikatos instrukcija	Viršininkas
Informuojami tėvai	Viršininkas (gali deleguoti pvz. grupių vadovams)
Pravedami instruktažai apie saugą bei taisykles	Grupių vadovus supažindina viršininkas, o vadovai praveda instruktažus vaikams. Vaikai instruktuojami, remiantis Saugos ir sveikatos instrukcija. Vyresni nei 14 m. vaikai pasirašo saugos instruktažų lape , kuris segamas į vieneto (tunto arba krašto) saugos instruktažų registravimo žurnalą . Instruktuočių jaunesnių vaikų vardai įrašomi lape, užtenka instruktavusio vadovo parašo tam skirtoje vietoje.
Surenkami tėvų sutikimai, medicinos pažymos	Grupių vadovai (prireikus informuoja viršininką, programos vadovą,

Rengiant nuostatus, saugos ir sveikatos instrukcijas, stovyklų taisykles, rekomenduojama naudotis LS parengtais dokumentų šablonais. Taip pat naudotini LS parengti saugos ir sveikatos instruktažų lapai bei tėvų sutikimai.

Naudinga žinoti

Maudymasis

Ruošdamiesi stovyklai, prisiminkite, kad maudymasis galimas tik sveikatingumo, higienos, o ne sporto tikslais. Maudymuisi vietą būtina įrengti iš anksto:

- Aiškiai pažymėkite plotą, kuriame vaikai gali maudytis;
- Gylis – iki 0,7 m ikimokyklinio amžiaus vaikams ir vaikams, nemokantiems plaukti. Mokyklinio amžiaus vaikams – iki 1,3 m;
- Patikrinkite, kad priėjimas prie vandens būtų neslidus, neklampus, kad maudymosi vietoje nebūtų šalto gruntinio vandens versmių, verpetų, didelių bangų, kad būtų tinkamas vandens telkinio dugnas, o vandens paviršius – neapaugęs dumbliais;

Instruktuokite vaikus, kad maudytis galima tik leidus vadovui ir tik jam stebint. Vienu metu gali maudytis ne daugiau kaip 8 vaikai.

Taip pat žinotina

- Pasirūpinkite reikalingais stovyklavimo leidimais – susisiekite su regiono, kuriame ruošiatės stovyklauti, miškų urėdija, jei tai nėra poilsiavietė – su miško valdytoju ar savininku. Remiantis „Lankymosi miške taisyklėmis“⁵, privalote gauti miško valdytojo leidimą raštu, „kuriame nurodoma renginio pradžios data, trukmė, planuojamas dalyvių skaičius, organizacijos

⁵ Patvirtintos LR Aplinkos ministro 2013 m. lapkričio 15 d. įsakymu Nr. D1-849 (Žin., 2013, Nr. 119-6014)

adresas, atsakingo asmens vardas ir pavardė, taip pat įpareigojimas dėl teritorijos sutvarkymo renginiui pasibaigus“. Taip pat turėkite omenyje: „Jeigu renginys vyks saugomų teritorijų direkcijų administruojamose ar joms Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos direktoriaus įsakymu priskirtose nacionalinėse saugomose teritorijose ir „Natura 2000“ tinklo teritorijose, leidimas turi būti suderintas su atitinkamos saugomos teritorijos direkcija.“

- Maitinimą stovykloje reikia organizuoti ne rečiau kaip 4 kartus per dieną, kas 3,5 – 4 valandas.
- Sudarant meniu, pravers „Rekomenduojamos paros maistinių medžiagų ir energijos normos“⁶. Turite būti susipažinę ir su **Lietuvos higienos norma HN 79:2010** „Vaikų poilsio stovykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“⁷.
- Žygiui rekomenduojamą vaistinėlės sudėtį rasite įsakymo „Dėl sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistų kompetencijos teikiant pirmąją medicinos pagalbą, pirmosios medicinos pagalbos vaistinėlių ir pirmosios pagalbos rinkinių“⁸ priede.

Teisinė renginių organizatorių atsakomybė

Organizuojant skautiškus renginius, svarbu atsiminti, kad renginio metu vadovai yra visiškai teisiškai atsakingi už nepilnamečių skautų saugumą ir renginio kokybę. Tai galioja ir stovyklos vadovybei (organizatoriams), ir tiesioginiams skautų grupių vadovams (draugininkams, pastovyklių vadovams ir kt.).

Vadovaujantis Lietuvoje galiojančiais teisės aktais, fiziniai ar juridiniai asmenys, organizuojantys stovyklą, privalo teikti saugias paslaugas. Saugi paslauga apibrėžiama kaip tokia, kuri teikiama pagal numatytas sąlygas ir nepažeidžiant teisės aktuose paslaugai nustatytų saugos reikalavimų jos teikimo metu ar po to nekelti jokios rizikos arba kelia vartotojų gyvybei ir sveikatai ne didesnę riziką

⁶ Patvirtintos LR Sveikatos apsaugos ministro 1999 m. lapkričio 25 d. įsakymu Nr. 510 (Žin., 1999, Nr. 102-2936)

⁷ Patvirtinta LR sveikatos apsaugos ministro 2010 m. rugsėjo 7 d. įsakymu Nr. V-765 (Žin., 2010, Nr. 108-5567)

⁸ LR Sveikatos apsaugos ministro 2003 m. liepos 11 d. įsakymas Nr. V-450 (Žin., 2003, Nr. 79-3605)

negu ta, kuri teisės aktuose nustatoma kaip leistina. Asmenys, vartotojui suteikę nesaugią paslaugą, atsako teisės aktų nustatyta tvarka.

Pagal teisės aktus stovyklos funkcionavimui numatyti specialūs reikalavimai turi būti vykdomi per visą stovyklos veikimo laikotarpį. Šių reikalavimų nesilaikymas gali sąlygoti administracinės atsakomybės taikymą atsakingiems asmenims (stovyklų organizatoriams ir stovyklų administratoriams (viršininkams)), lemti leidimų sustabdymą ar panaikinimą. Atvejai, kuomet **administracinė atsakomybė** gali būti taikoma stovyklos organizatoriams ar administratoriams, numatyti Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse⁹:

42 str. Higienos norminių aktų bei Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo pažeidimas,

70 str. Lankymosi miške taisyklių pažeidimas,

77 str. Priešgaisrinės miškų apsaugos reikalavimų pažeidimas¹⁰,

181(3) str. Vaiko teisių pažeidimas,

188(7) str. Susirinkimų ir kitų masinių renginių tvarkos pažeidimas

189 str. Prekių, paslaugų, žaliavų kokybės reikalavimų pažeidimas ir kituose straipsniuose.

Jei stovyklos dalyvis sužalojamas ar jam atimama gyvybė dėl to, kad stovyklos organizatorius neužtikrino teisės aktų nustatytos stovyklų organizavimo tvarkos, pastarasis atsako pagal deliktinės atsakomybės nuostatas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) XXII skyriuje. CK numatyta pareiga kiekvienam asmeniui laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu ar neveikimu), nepadarytų žalos kitiems asmenims. Kilus tokiai žalai atsakingas asmuo privalo ją visiškai atlyginti. Kad kiltų stovyklos organizatoriaus civilinė atsakomybė, reikalingos visos civilinės atsakomybės sąlygos – neteisėti veiksmai,

⁹ Aktuali redakcija: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325275

¹⁰ Žr. „Miškų priešgaisrinės apsaugos taisyklės“, patvirtintos LR Vyriausybės 1995 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 500 (Žin., 1995, Nr. 32-751; 2005)

žala, priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, bei kaltė.

Baudžiamajai atsakomybei kilti asmens (savanorio skautų vadovo) veikoje turi būti visi būtini nusikalstamos veikos požymiai: pati veika, kaltė (tyčia arba neatsargumas), priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių.

Renginių organizatorių pareigos ir teisės reglamentuotos poįstatyminiuose teisės aktuose (pvz. aukščiau minėtame įsakyme „Dėl vaikų turizmo renginių aprašo“). Pažeidus šiuos reikalavimus, priklausomai nuo veikos (ar tai deliktinis, ar administracinis, ar baudžiamosios teisės pažeidimas) kyla atsakomybė. Baudžiamoji atsakomybė nekyla, jei įvyksta nelaimingas atsitikimas (kazusas) (pvz.: vaikas nesilaikydamas saugumo reikalavimų, sutarties su stovykla reikalavimų, tiesioginių vadovo nurodymų pats savo veiksmais sąlygoja žalos atsiradimą (sveikatos sutrikdymą, gyvybės atėmimą), pavyzdžiui, eina maudytis be leidimo ir nuskęsta arba nesilaiko saugaus elgesio su įrankiais taisyklių ir susižeidžia. Tačiau net ir tokiu atveju stovyklos vadovai galėtų būti laikomi atsakingais, jei būtų galima įtarti, kad vadovai netinkamai vykdė savo pareigas ir atsitikimas kilo vadovams nesilaikant elementarių saugumo reikalavimų ir stovyklos nuostatų (pavyzdžiui, jei vaikai būtų verčiami plaukti nežinant vandens telkinio gylio ir neįsitikinus, jog visi moka plaukti). Siekiant užtikrinti visų renginio dalyvių saugumą, stovyklos organizatoriai privalo detalai apibrėžti visas reikalingas saugumo taisykles, aiškiai susitarti su stovyklos savanoriais dėl jų vykdomų pareigų, įsitikinti, kad visi atsakingi asmenys jas supranta ir tinkamai vykdo. Tai yra svarbiausios prevencinės priemonės, siekiant užkirsti kelią nelaimingiems atsitikimams.¹¹

Atstovavimas nepilnamečiams gydymo įstaigoje

Jei renginio metu nepilnamečiams dalyviams prireikia gydytojų pagalbos (susižeidus, susirgus ar esant kitam pavojui žmogaus sveikatai ar gyvybei), renginio vadovams-savanoriams svarbu žinoti

¹¹ Parengta pagal: *Teisės aktų, reglamentuojančių stovyklų ir neformaliojo ugdymo renginių organizavimą, apžvalga*

svarbiausius teisinius atstovavimo nepilnamečiui gydymo įstaigoje principus.

Stovyklos organizatoriai privalo užtikrinti, kad sveikatos priežiūra pacientui būtų prieinama. Šios teisės įgyvendinimo sąlygas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai. “LR Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas”¹² numato, kad:

- **Pacientui nuo 16 metų** sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tik su jo sutikimu, išskyrus būtiniosios medicinos pagalbos paslaugų teikimo atvejus, kai pacientas negali savo valios išreikšti pats (14 str. 1-asis punktas).
- **Pacientui iki 16 metų** sveikatos priežiūra teikiama tik su jo atstovų sutikimu, išskyrus būtiniosios medicinos pagalbos paslaugų teikimo atvejus (14 str. 2-asis punktas). Jeigu nėra nepilnamečio paciento teisėto atstovo, dėl paciento gydymo sprendžia ne mažiau kaip du gydytojai arba gydytojų konsiliumas.
- **Būtinoji medicininė pagalba pacientui turi būti suteikta neatidėliotinai.** „Būtiniosios medicinos pagalbos ir būtiniosios medicinos pagalbos paslaugų teikimo tvarka bei mastas“¹³ nurodo šios pagalbos teikimo indikacijas ir kokybės reikalavimus. Štai svarbiausi šio dokumento punktai, kuriuos reikia žinoti organizuojant skautišką renginį:
 - “Būtinajai medicinos pagalbai priskiriama pirmoji medicinos pagalba ir asmens sveikatos priežiūros įstaigose (teikiančiose ambulatorines ir/ar stacionarines paslaugas) teikiama skubi medicinos pagalba” (1 punktas).
 - “Kiekviena asmens sveikatos priežiūros įstaiga pagal kompetenciją privalo užtikrinti (suteikti ir organizuoti) būtinąją medicinos pagalbą” (6 punktas);
 - “Kreipiantis į asmens sveikatos priežiūros įstaigą dėl skubiosios medicinos pagalbos gydytojo siuntimas neprivalomas” (5 punktas);

¹² Žin., 1996, Nr. 102-2317; 2013

¹³ Patvirtinta LR sveikatos apsaugos ministro 2004 m. balandžio 8 d. įsakymu Nr. V-208 (Žin., 2004, Nr. 55-1915)

“Pirmoji medicinos pagalba – tai svarbiausi tikslingi veiksmai, skirti padėti kitų ar savo sveikatai bei gyvybei, panaudojant turimas medicinos ir/ar kitokias priemones bei medžiagas, iki nukentėjusiajam/pacientui bus pradėta teikti skubioji institucinė medicinos pagalba arba paciento būklė taps normali, arba bus konstatuota jo mirtis” (7 punktą).

Taigi, susižeidus ar įvykus kitam nelaimingam atsitikimui, kai kyla pavojus žmogaus sveikatai ar gyvybei, pirmąją medicininę pagalbą privalo kuo guo greičiau suteikti arčiausiai esantys žmonės ir, esant tolimesniam pavojui sveikatai ar gyvybei, reikia nedelsiant kreiptis į artimiausią gydymo įstaigą skubiosios medicininės pagalbos. Teikiant būtinąją medicininę pagalbą nereikalingas specialus nepilnamečių tėvų sutikimas, tačiau apie įvykį ir suteiktą pagalbą būtina kuo greičiau pranešti nukentėjusiojo artimiesiems, kad jie galėtų spręsti dėl tolimesnio vaiko gydymo.

Daugiau skaitykite

Daugiau būtinos žinoti informacijos apie stovyklos teritoriją, higienos užtikrinimą ir kt. reikalavimus rasite santraukoje *Teisės aktu, reglamentuojančių stovyklų ir neformaliojo ugdymo renginių organizavimą, apžvalga* (2010), prieiga: <<http://www.skautai.lt/group/documents/groupId/312>>

Komunikacija nelaimingo atsitikimo atveju

Atsargus ir atsakingas vadovo elgesys, tinkamas pasirengimas renginiams ir užsiėmimams užkerta kelią daugybei galimų nelaimingų atsitikimų ir krizinių situacijų. Nepaisant to, tikriausiai jokiam vadovui dar nėra pavykę jų visiškai išvengti. Nelaimingo atsitikimo atveju yra svarbūs du dalykai – skubi **pagalba** incidento dalyviams ir **komunikacija**.

Šiame skyrelyje kalbama apie tokius incidentus, kurių dalyviams skubią pagalbą teikia pagalbos tarnybos (greitoji, policija, ugniagesiai, paieškos tarnybos ar pan.). Todėl su jumis aptarsime tik **komunikaciją**. Kalbėsime apie tai, ką ir kaip informuoti, kaip elgtis, jei incidentu susidomėjo žiniasklaida.

Kas yra incidentas?

Incidentas šiuo atveju yra netikėtas atsitikimas, kurio rezultatas – žala individui, turtui ar aplinkai. Incidentu gali būti laikomos ir situacijos, kai žala nebuvo padaryta, tačiau buvo iškilusi reali grėsmė.

Pvz. incidentais gali būti laikomi: muštynės su vietiniais gyventojais; konfliktas su miškininku dėl nupjautų žalių medžių; su(si)žeidimas, dėl kurio tenka kreiptis į medicinos įstaigą. Incidentu, kai žala nepadaryta, tačiau buvo iškilusi reali žalos grėsmė, gali būti rimtas pasiklydimas miške, vaiko pabėgimas iš stovyklos, avarija, kurios metu žmonės nepatyrė sužeidimų ir nebuvo padaryta žala trečiosios šalies turtui ir pan.

Čia pateiktus patarimus reikia priimti ir taikyti vadovaujantis sveiku protu. Nors kalbėsime apie „bet kokius“ sužeidimus ir incidentus, šio skyrelio patarimai netaikomi tokiems atvejams kaip įsipjautas pirštas, nestipriai nubrozdyntas kelis ar alergijos nesukėlęs bitės įgėlimas. Tiesa, pasitaikius progai ir apie smulkius sužeidimus tėvus (globėjus, rūpintojus) reikėtų informuoti.

Ką daryti įvykus incidentui?

Įvertinkite situaciją ir, jei reikalinga, nedelsiant **kreipkitės į pagalbos tarnybas** (tel. 112).

Nedelsiant **informuokite vaiko tėvus** bet kokio rimtesnio sužeidimo, sveikatos sutrikimo, nelaimingo atsitikimo ar kito incidento atveju.

Nedelsiant **informuokite Lietuvos skautijos administraciją** šiomis aplinkybėmis:

- Jei patiriamas rimtas sužeidimas ar sveikatos sutrikimas, dėl kurio vaikas/jaunuolis ar vadovas vežamas į ligoninę;
- Jei įtraukiamos gelbėjimo ar kitos pagalbos tarnybos (policija, greitoji pagalba, ugniagesiai);
- Mirties atveju;
- Jei padaryta rimta žala trečiosios šalies turtui.

Pranešdami apie nelaimę pateikite kuo tikslesnę faktinę informaciją, nesistenkite jos sušvelninti ar nuslėpti svarbių detalių. Apie nelaimingą atsitikimą šalims, kurioms apie incidentą žinoti nėra būtina, neperduokite jokios informacijos. Laikykitės konfidencialumo ir diskretiškumo. Trečiosioms šalims neminėkite su incidentu susijusių asmenų (ypač nepilnamečių) vardų, pavardžių ir kitų duomenų. Neinicijuokite kontakto su žiniasklaida.

Ką daryti, jei incidentu susidomėjo žiniasklaida?

Rekomenduojama, kad kiekvieno didesnio renginio (pvz. Pavasario šventės), stovyklos ar kt. didesnės apimties ar didesnės rizikos veiklos organizacinė komanda išsirinktų asmenį, kuris bus atsakingas už bendravimą su Lietuvos skautijos administracija ir žiniasklaida incidento atveju. Dar iki renginio naudinga aptarti su visais vadovais, kas bus atsakingas asmuo, susitarti, kad tik jis gali bendrauti su žiniasklaida incidento atveju. Visi kiti vadovai negali teikti jokios informacijos, bet turi nedelsdami nukreipti žiniasklaidos atstovą pas atsakingą asmenį.

Atsidūrus rimtoje krizinėje situacijoje reikia tikėtis didelio žiniasklaidos susidomėjimo. Dažnai žiniasklaida spaudos pranešimų metu iš policijos, valdžios ar net privačių asmenų gauna užuominų apie svarbiausius įvykius. Todėl žurnalistai gali greitai atsidurti įvykio vietoje ir bandyti pasiekti krizinėje situacijoje atsidūrusįjį arba kitus su įvykiu susijusius asmenis. Svarbiausia apsaugoti tiesiogiai su incidentu susijusius asmenis nuo žurnalistų klausimų. Į klausimus atsakyti turėtų už bendravimą su žiniasklaidą atsakingas asmuo.

Iškart po incidento visus užplūsta stiprios emocijos, todėl be pasiruošimo sudėtinga aiškiai pateikti informaciją, susilaikyti nuo neapgalvotų pasisakymų, emocijų proveržio. Bendravimui su žiniasklaida reikia pasiruošti iš anksto.

Pirmiausia šioje situacijoje reikia išanalizuoti susiklosčiusią padėtį - ramiai apgalvoti ir užsirašyti svarbiausius faktus ir pagrindinius teiginius. **Kreipkitės į Lietuvos skautijos administraciją**, kuri suteiks visą reikalingą pagalbą rengiantis bendravimui su žiniasklaida. 2 lentelėje pateikiamas pavyzdys, kokius klausimus reikėtų išsikelti ir apmąstyti prieš bendraujant su žiniasklaida.

Lent. 2 – Informacijos lentelė komunikacijai krizinėje situacijoje

Faktų analizė	Garantuoti faktai	Nepatikrinti faktai	Nekalbėti
Kas atsitiko?			
Kur?			
Kada?			
Kaip tai atsitiko?			
Kodėl taip atsitiko?			
Kas bus toliau?			
Pagrindiniai teiginiai:			
Nesunkūs klausimai		Atsakymai	

1. Ko imasi skautai šiuo konkrečiu atveju?	...
2. ...	
3. ...	
Opūs klausimai	Atsakymai
1. Ar tiesa, kad 30 skautų žygyje lydėjo tik vienas pilnametis asmuo, neturintis darbui su jaunimu reikalingų pažymėjimų?	...
2. ...	
3. ...	

Būkite pasiekiami!

Krizinių situacijų metu būtina patikrinti, kad visų svarbių kontaktinių asmenų telefonų numeriai būtų prieinami. Nebandykite išvengti, kategoriškai atsisakyti kontakto su žiniasklaida – tokiu atveju žiniasklaidos atstovai aktyviai ieškos informacijos iš trečiųjų asmenų. Jų pateikta informacija žiniasklaidai gali turėti daug didesnių neigiamų pasekmių (kaip ir pats vengimo bendrauti su žiniasklaida faktas).

Norinčių pokalbio telefonu galima paprašyti klausimus pirmiausia atsiųsti paštu. Atsakymai turėtų būti dalykiški, ramūs ir nemelagingi. Jei į klausimą atsakyti negalima, svarbu likti ramiam ir laikytis pozicijos, kad negalima teikti informacijos, kol ji neaptarta organizacijos viduje.

Kalba

Atsiminkite, kad krizinėse situacijose svarbu ne tik tai, ką pasakote, bet ir kaip tai pasakote. Todėl krizinėse situacijose:

- Kalbėkite aiškiai, suprantamai;
- Parodykite susirūpinimą dėl įvykio, siekį kaip galima geriau jį išspręsti;
- Nekalbėkite gynybiškai;
- Remkitės faktais;

- Neminėkite žmonių, ypač nepilnamečių, vardų ar kitų duomenų;
- Nevartokite žodžių „galbūt“, „greičiausiai“, „turbūt“, nesvarstykite, kaip būtų buvę galima išvengti incidento ar kas galėtų būti kaltas;
- Policijos tyrimo atveju neatskleiskite tyrimo detalių. Tai gali daryti tik policija.

Asmeninės svetainės / Socialiniai tinklapiai

Žiniasklaidos atstovai reguliariai lankosi krizėse atsidūrusių grupių svetainėse ar socialinių tinklų paskyrose, tikėdamiesi sužinoti ką nors naujo. Labai svarbu apsaugoti krizinėje situacijoje atsidūrusį ir jo aplinką nuo informacijos nutekėjimo tretiesiems asmenims, todėl iškart po kritinio įvykio būtina patikrinti, ar nėra viešai pasiekiami incidento dalyvių kontaktiniai duomenys ir/arba nuotraukos. Jei incidento dalyvių duomenys ir nuotraukos yra viešai prieinami, rekomenduojama šiuos duomenis pašalinti iš interneto ar laikinai apriboti trečiųjų šalių viešą prieigą prie šių duomenų.

Vaiko privatumas ir asmens duomenų apsauga

Teisė į privatumą

Vaiko teisę į privatumą, asmeninį gyvenimą numato Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas¹⁴. Tačiau dėl to, kas yra teisė į privatumą bei kaip ją užtikrinti, neretai kyla daug klausimų, nes sudėtinga nustatyti privatumo ribas įvairiose situacijose.

Atmintina, kad pagrečiui su kiekviena teise eina ir pareigos: „Teisingai suvokdamas savo teises vaikas žino ir atsimena, kad šalia esantis žmogus – vaikas ar suaugęs, – turi lygiai tas pačias teises.“¹⁵ Taigi suaugusiajam reikia žinoti, kad vaiko laiškai, dienoraštis ir pan. informacija yra privati, neliečiama atsakomybė; bet lygiai taip pat svarbu užtikrinti, kad ir pats vaikas suprastų, jog reikia gerbti kitų privatumą, nuosavybę – pvz. be leidimo neimti kito asmens daiktų.

Sudėtingesnės situacijos, susijusios su asmeniniais išgyvenimais, taip pat patenkančiais į „privatumo“ sąvokos lauką – tokios, kaip pirmosios menstruacijos ar šlapimo nelaikymas stresinių situacijų metu. Dažnas vaikas, susidūręs su panašiomis problemomis, apie jas pasakoti gėdijasi ar tiesiog nedrįsta. Kai kurių asmeninių detalių nuspėjimas gali būti itin nenaudingas ar net žalingas vaiko sveikatai bei sąlygoti nemenkus nerimo sutrikimus. Šiuo atveju verta pastebėti, kad kartais gerbimas ir nesikišimas į asmeninę vaiko erdvę gali sukliudyti užtikrinti jo paties saugumą. Todėl būtina stebėti kiekvieno vaiko asmeninę erdvę, ją gerbiant ir išsaugant jos privatumą, kol tai nekenkia paties vaiko fizinei bei psichinei sveikatai.

Į ką atkreipti dėmesį

- Suteikite vaikui galimybę **jaustis saugiai ir laisvai:**

¹⁴ Žin., 1996, Nr. 33-807; 2006, Nr. 72-2688.

¹⁵ Apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, vaiko teises ir atsakomybę, 4-5 psl.

- vaikai turėtų jausti, kad gali pasisakyti apie nepatogias, diskomfortą keliančias situacijas. Aiškiai informuokite, jog esant reikiamybei kiekvienas gali kreiptis į Jus ir/ar kitus vadovus pagalbos, būti išklaustytas, suprastas ir apsaugotas.
- stenkitės nelikti vienas/-a su vaiku uždaroje aplinkoje.
- užsiėmimų metu venkite seksualinį atspalvį turinčių/galinčių turėti poelgių (prisilietimų, juokų, komentarų, persirenginėjimų, nuogumo ir pan).
- Užtikrinkite vaikus jų **asmeninės nuosavybės** saugumu: vaiko daiktai yra jo paties privati nuosavybė, tad siekiant ją tyrinėti, tikrinti, nusavinti ir kitaip naudoti būtinais gaunate vaiko ar jo tėvų sutikimą.
- Gerbkite jų **asmeninės erdvės** privatumą: be būtinybės nelįskite į palapines, kuprines, dušą, tualetą, nenaršykite jų asmeniniuose telefonuose ar dienoraščiuose ir pan. Jei pajutote pavojų vaiko saugumui, prieš kišantis į jo asmeninę erdvę būtinais informuokite apie tai vaiką, o esant galimybei prašykite kitų vadovų pagalbos.
- Gerbkite vaiko **asmeninę informaciją**: be būtinybės neviešinkite jokios informacijos, susijusios su vaiko privačiu gyvenimu bei nuosavybe, o esant būtinybei, siekiant užtikrinti vaiko saugumą, informaciją apie jį atskleiskite atsakingai. Aiškiai informuokite vaikus, kokia informacija apie juos yra ar gali būti viešinama – pasidalinama su kitais vadovais/vaikais, kokioje situacijoje.

Informacijos viešinimas

Kiekvienam savanoriui, o ypač – stovyklos štabo nariui reikėtų žinoti šį bei tą apie vaiko duomenų apsaugą:

- Prieš viešindami nuotraukas, vaizdo įrašus, kuriuose galima aiškiai identifikuoti nepilnamečių veidus, gaukite jų tėvų leidimą. Net jei tėvai jau yra davę leidimą fotografuoti (filmuoti), atskiras sutikimas prieš publikuojant yra būtinas.
- Venkite nurodyti viešinamose nuotraukose arba vaizdo įrašuose esančių nepilnamečių LS narių vardus ir pavardes. Jei straipsnyje skelbiama nepilnamečio LS nario pavardė, naudokite ne jo

nuotrauką. Geriausia, jei nuotraukos akcentas yra veikla, o ne konkretus vaikas.

- Venkite viešinti nuotraukas, kurias galima įvairiai interpretuoti, nežinant konteksto, arba panaudoti netinkamais tikslais. Skelbdami nuotraukas internete, taikykite papildomas apsaugos priemones: kelkite žemesnės rezoliucijos nuotraukas, žymėkite jas vandens ženklais, uždrauskite nuotraukų kopijavimą dešiniojo klavišo paspaudimu.
- Jei skautų veiklą norėtų įamžinti fotografas iš išorės (pvz. vietinio laikraščio), užtikrinkite, kad būtų fotografuojama tik esant vadovams, neleiskite tartis dėl atskirų fotosesijų.
- Perspėkite vaikus, kad atsargiai elgtųsi su nuotraukomis ir vaizdo įrašais, padarytais mobiliuoju telefonu. Neatsargiai išplatinus šią medžiagą, galima pažeisti asmens teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą.

Daugiau skaitykite

Mačėnaitė, M., Paulikienė D. ir kt. (2011) *Vaikų privatumo apsauga internete*. Lietuvos vartotojų instituto leidinys. Prieiga: <<http://www.vartotojai.lt/index.php?id=1648>>

Stepanova, K. (n.d.) *Apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, vaiko teises ir atsakomybę*. „Gelbėkit vaikus“ leidinys. Prieiga: <<http://gelbvaik.lt/wp-content/uploads/2011/05/18.-VTK-knygute.pdf>>

Žalingų medžiagų vartojimo kontrolė ir prevencija

"Jūs negalite sustabdyti bangų, bet Jūs galite išmokyti plaukti..."

Kalbant apie alkoholio, tabako, tuo labiau – narkotinių medžiagų vartojimą, dera prisiminti ne tik skautybės palaikomą sveikos gyvensenos idėją, bet ir teisės aktus, reguliuojančius alkoholio ir rūkalų vartojimą jaunimo renginiuose. Tai, kaip organizuojami įvairūs renginiai, priklausys nuo juose dalyvaujančių amžiaus grupių. Renginiuose, kuriuose dalyvauja tik suaugusieji, alkoholis gali būti vartojamas tik saikingai, išlaikant pagarbą sau ir kitiems, nesukeliant nepatogumo aplinkiniams.

Nepamirškime, kad skautų vadovai yra pavyzdys jaunesniesiems! Nepilnamečiams vartoti alkoholį ir tabaką draudžiama – šio draudimo laikymąsi turi prižiūrėti vadovas. Kadangi vaikai ir jaunuoliai yra linkę idealizuoti ir kartoti savo autoritetų, lyderių elgesį, skautišku vienetų vadovai ir kiti suaugę skautijos savanoriai turėtų pagalvoti, ar savo veiksmais nerodo neigiamo pavyzdžio jaunesniems. Vaikai, matydami rūkantį ar neblaivų, apsvaigusį vadovą, formuojasi suvokimą, kad rūkyti ir vartoti alkoholį nėra žalinga ar nepageidaujama. Taip pat susiduriama su dvigubų standartų problema: kodėl tau galima, o man ne?

Taigi vadovui tenka svarbios užduotys: riboti rizikos veiksmus, darančius stiprią įtaką jaunimo polinkiui vartoti žalingas medžiagas (tokius kaip: palankios nuostatos į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, blogi santykiai su tėvais, mokytojais, vadovais ir kt.) ir skatinti apsauginius veiksmus (skatinimas turiningai praleisti laisvalaikį ir švęsti be alkoholio, bendruomenės sveiko gyvenimo būdo pavyzdys, geri santykiai su tėvais, mokytojais, vadovais ir kt.) skautiškose veiklose ir skautiškoje bendruomenėje.

Alkoholis – labiausiai paplitusi, visiems gerai žinoma psichiką veikianti medžiaga. Reikėtų pabrėžti, kad ypač pavojingas alkoholis yra vaiko organizmui. Vartoti alkoholinius gėrimus žmones kartais skatina nemokėjimas bendrauti, atsipalaidavimo, nusiramavimo

poreikis. Piktnaudžiavimas alkoholiu tokiais atvejais lengvai gali peraugti į priklausomybę.

Rūkant **tabaką**, nikotinas per gleivines ir kvėpavimo takus patenka į kraują ir išnešiojamas po organizmą. Iš pradžių nikotinas skatina, o vėliau slopina centrinę nervų sistemą. Pradžioje rūkantieji jaučia atsipalaidavimą, sugebėjimą sutelkti dėmesį, tačiau suirus nikotinui, rūkalių psichikos aktyvumas mažėja, todėl jie jaučia norą vėl rūkyti, tampa priklausomi. Svarbiausi veiksniai, lemiantys tabako vartojimą tarp vaikų ir jaunimo, yra: tėvų rūkymas, rūkančių bendraamžių įtaka, žiniasklaidos priemonėse vaizduojamas teigiamas rūkančių žmonių įvaizdis, dažnai vaikai pradeda rūkyti mėgdžiodami suaugusiuosius. Vaikams būtina akcentuoti, kad rūkymas nesiderina su sportu: greitai einant, bėgant ar lipant laiptais rūkančiajam pradeda trūkti oro, jis greitai uždūsta, ilgai galima susirgti lėtinėmis plaučių ligomis.

Narkotinės ir psichotropinės medžiagos – tai į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai. Negalima apsiriboti vien informacija apie įvairius narkotikus: būtina formuoti asmens sugebėjimą ir pasiruošimą atsispirti socialiniam spaudimui vartoti narkotines medžiagas. Reikia mokyti pažinti ir įveikti savo psichologines problemas, kurios gali paskatinti vartoti alkoholį ar narkotikus, pabrėžti gerą savijautą, nuotaiką, parodyti sveiko gyvenimo privalumus. Labai naudinga į preventcinį darbą įtraukti ir patį jaunimą. Tai vadinamasis „jaunimo – jaunimui“ ar „bendraamžių – bendraamžiams“ principas. Narkomanijos prevencijos programos, kuriose naudojamas šis principas, laikomos pačiomis veiksmingiausiomis.

Raminamieji ir migdomieji **vaistai** slopina nervų sistemą, sukelia mieguistumą, lėtina mąstymą, mažina įtampą, nerimą. Be to, migdomųjų vartojimas su alkoholiu gali baigtis mirtimi. Dažnai vartojantiems raminamuosius ir migdomuosius lengvai išsivysto psichinė ir fizinė priklausomybė, bandant nutraukti vartojimą patiriama panika, taip pat susiduriama su tokiais reiškiniais kaip šleikštulys, vėmimas, nerimas, nemiga, o užmigus – košmarai,

baimė. Pasitaiko atvejų, kai raminamųjų ar migdomųjų perdozuojama, norint nusižudyti. Paaugliai, turintys psichologinių problemų, asmeninių išgyvenimų, lengvai įtinca vartoti raminamuosius ar migdomuosius vaistus. Vaikams reikia įdiegti, kad vaistus galima vartoti tik paskyrus gydytojui ir tik kai juos paduoda suaugęs artimas šeimos žmogus, ligoninėje – medicinos personalas, stovykloje ar sueigoje – vadovas ar renginio medicinos specialistas. Vaistai skiriami labai individualiai ir niekas kitas be paciento, kuriam jie paskirti, neturėtų šių vaistų vartoti. Vaikai niekada neturėtų vartoti vaistų savarankiškai, be suaugusiųjų priežiūros ir leidimo. Vadovas turi žinoti, kokius vaistus į renginį, stovyklą atsiveža vaikas (nurodytus tėvų leidime) ir prižiūrėti tinkamą, savalaikį jų vartojimą.

Kada ir kokią informaciją reikėtų pateikti?

Jaunesnieji skautai	Skautai
<p>Šio amžiaus vaikams reikia taisyklių, kurios reguliuotų jų elgesį, ir informacijos, kad galėtų pasirinkti ir nuspręsti. Diskusijos apie alkoholizmą ir narkomaniją turi vykti „čia ir dabar“ principu - t. y. remtis įvykiais ir žmonėmis, kuriuos vaikas žino ir pažįsta. Dauguma šio amžiaus vaikų labai domisi savo kūno sandara, todėl per diskusiją šiuo klausimu galima supažindinti su geros sveikatos priežastimis ir dalykais, kurie yra žalingi sveikatai. Šio amžiaus vaikai labai pasitiki suaugusiais. Todėl jiems reikia paaiškinti, kad ne visais suaugusiais galima pasitikėti ir kad ne visa yra gera, ką suaugusieji liepia daryti. Vaikas turi sužinoti: kuo skiriasi maisto, vaistų ir narkotikų poveikis; kuo gali būti pavojingi nežinomi vaistai; kodėl vaikams draudžiama vartoti alkoholį ir narkotikus.</p>	<p>Šio amžiaus vaikams patinka faktai. Jie nori sužinoti, kaip, kas ir kodėl veikia. Draugai tampa labai svarbūs. Bendraamžių įtaka nulemia vaikų interesus, norus. Šis amžius labai svarbus formuojantis požiūriui į rūkymą, alkoholio ir narkotikų vartojimą. Vaikai turi gauti faktinės informacijos apie svaigiąsias medžiagas, įgyti motyvus, kurie padėtų pasipriešinti bendraamžių raginimams pabandyti alkoholio ar kitų narkotikų. Jie turi išmokti pasakyti „NE“. Vaikai turi sužinoti: apie įvairius narkotikus; apie ilgalaikius ir trumpalaikius svaigiųjų medžiagų vartojimo padarinius; apie alkoholio ir kitų narkotikų poveikį įvairiems organams ir tai, kodėl alkoholio ir narkotikų vartojimas ypač pavojingas bręstančiam organizmui; apie alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo padarinius šeimai ir visuomenei.</p>

Patyrę skautai (13-15 metų)	Patyrę skautai (16-18 metų)
<p>Šio amžiaus paaugliams kyla daugybė egzistencinių klausimų, dažni konfliktai su suaugusiais, būdingas nepasitenkinimas savimi. Pradedama suprasti, kad jų poelgiai turi padarinių, kurie veikia ir kitus asmenis. Labai svarbi emocinė parama ir geras suaugusiojo elgesio modelis. Dauguma šio amžiaus jaunuolių išbando alkoholį ir narkotikus, nes ir jų draugai tai daro. Turi įgyti įgūdžių atsisipirti bendraamžių spaudimui. Mokytojai, tėvai ir vadovai turi stengtis stiprinti paauglio motyvaciją vengti alkoholio ir kitų narkotikų. Paaugliai privalo suprasti, kad svaigiasias medžiagas vartoti yra draudžiama, ir ne visi jas vartoja. Turi gauti išsamesnės informacijos apie alkoholio ir narkotikų poveikį žmogaus nervų sistemai, vidaus organams, lytinei funkcijai ir pan.; apie ilgalaikius narkotikų vartojimo padarinius; apie fizinę bei psichinę priklausomybę nuo alkoholio ir narkotikų; kaip alkoholio ir narkotikų vartojimas veikia tam tikrą žmogaus elgseną, pvz., vairavimo įgūdžius, sportavimą ir pan.</p>	<p>Paaugliai nori su suaugusiais aptarti rūpimus klausimus, problemas, jų sprendimo būdus. Išlieka svarbi ir bendraamžių įtaka. Reikia padėti susiformuoti požiūrį į narkotikų vartojimą visuomenėje. Suaugusieji neturi vengti diskusijų su paaugliais, išklausti jų nuomonės, argumentų, turi stengtis padėti jiems įsisąmoninti, kad alkoholis ir narkotikai gali sutrukdyti įgyvendinti ateities planus. Paauglys turi sužinoti: apie alkoholizmą ir narkomaniją kaip ligas; apie svaigiųjų medžiagų poveikį besilaukiančioms kūdikio moterims; apie įstatymus, kovą su alkoholizmu, narkomanija. Vaikams ar jaunimui turime pateikti ne tik įdomią, bet ir suprantamą informaciją.</p>

Idėja sueigai: „už ir prieš“¹⁶

Tikslas: paskatinti skautus argumentuotai išsakyti savo bei išklausti kitų nuomonę rūkymo, alkoholio ar narkotikų vartojimo klausimais. Įtraukti skautus į diskusiją šia tema.

¹⁶ Pagal Bulotaitė (n.d.) Ten pat rasite daugiau veiklos idėjų.

Priemonės: teiginiai apie rūkymą, alkoholio bei narkotikų vartojimą.

Eiga: vadovui garsiai perskaičius vieną teiginį, siūloma į vieną pusę susėsti tuos, kurie sutinka su šiuo teiginiu, o į kitą - tuos, kurie su juo nesutinka. Kiekviena grupė pasitarusi turi pasiruošti apginti savo nuomonę, surasti argumentų jai paremti. Diskusijoje kiekviena grupė išsako savo nuomonę, pateikdama argumentus, o ne kritikuodama kitos grupės nuomonę; nesistengiama „pertempti” tiesą į savo pusę.

Apie rūkymą:	Apie alkoholį:	Apie narkotikus:
<ul style="list-style-type: none"> • Cigarečių reklama reikėtų uždrausti • Visi suaugusieji rūko • Reikėtų leisti rūkyti visiems norintiems • Viešosiose vietose reikėtų uždrausti rūkyti • Rūkymas ne taip smarkiai kenkia sveikatai, kaip kalbama 	<ul style="list-style-type: none"> • Alkoholio vartojimą reikėtų visai uždrausti • Alaus nereikėtų priskirti prie alkoholinių gėrimų • Visi suaugusieji geria alkoholį • Alkoholio vartojimas - kiekvieno asmeninis reikalas 	<ul style="list-style-type: none"> • Lengvi” narkotikai turėtų būti legalizuoti • Narkotikų vartojimas - kiekvieno asmeninis reikalas • „Žolės” rūkymas visai nekenksmingas • Vieną ar kelis kartus pavartojus narkotikų, prie jų nepriprantama • Narkomanus reikėtų griežtai bausti

Kaip atpažinti?

Užuosti, pastebėti ir atpažinti rūkantį ar alkoholio išgėrusį asmenį tikriausiai gali kiekvienas vadovas. Tačiau kaip suprasti, kad skautas galbūt apsvaigęs nuo narkotinių medžiagų? Žinoma, skirtingos medžiagos suteikia skirtingą poveikį, tačiau vadovui reikėtų susirūpinti pastebėjus šiuos simptomus:

- Neadekvačiai esančiam apšvietimui itin susitraukę ar išsiplėtę akių vyzdžiai, jautrumas šviesai, apsiblausęs arba “tuščias” žvilgsnis, paraudusios akys;
- Perdėtas budrumas, energija, jutiminių pojūčių paaštrėjimas;

- Pykinimas, vėmimas, šaltos galūnės, gausus prakaitavimas, padidėjęs kraujospūdis, sutrikęs kvėpavimas, paraudusi nosies gleivinė ir jos prieigos, šniurkščiojimas;
- Padidėjęs apetitas (ypač saldumynams), kalbos sutrikimas, haliucinacijos, mieguistumas;
- Perdėtos emocijos (juokas, euforija ir ašaros, abejingumas), agresyvumas, sugniužimas, skausmo ir baimės pojūčių praradimas;
- Koordinacijos sutrikimas, kraujo dėmės ant rankovių, išdžiuvusi burna, nusilpusi reakcija.

Taip pat atkreipkite dėmesį į besimėtančias tablečių ir kapsulių pakuotes, mažus polietileno maišelius, tuščius buteliukus, klijų tūbeles, įvairių spalvų miltelius ir tabletes, adatas ir švirktus, skardines su pradegintomis/pradurtomis skylutėmis, folijos lapelius.

Ką daryti?

Jei pastebėjote rūkančius (tabaką) nepilnamečius, priminkite apie galiojančias renginio ir bendrai Lietuvos skautijos taisykles, LR teisės aktus, draudžiančius nepilnamečių rūkymą. Perspėkite, kad pasikartojus pažeidimui būsite priversti pranešti skauto tėvams. Imkitės prevencinių priemonių, siekiant apsaugoti nuo galimos priklausomybės ir informuokite apie rūkymo žalą.

Susidūrus su nepilnamečių alkoholio vartojimu ar laikymu, jei apgirtimas lengvas – priminkite galiojančias taisykles ir teisės aktus, nutraukite veiką, užtikrinkite saugų išblaivėjimą, praneškite nepilnamečio tėvams, kartu su jais nuspręskite tolimesnius veiksmus. Jei asmens girtumas yra stipresnis ar įtariamas apsinuodijimas alkoholiu – nepalikite nukentėjusio be priežiūros, kvieskite greitąją medicinos pagalbą, praneškite tėvams. Stenkitės išplauti skrandį: girdykite daug šilto vandens, sukelkite vėmimą (to daryti negalima, jei asmuo be sąmonės).

Esant įtarimui, kad asmuo galėjo vartoti narkotines medžiagas, apsinuodyti vaistais:

- Būtina iš karto kviešti greitąją pagalbą (tel. 112);

- Jei asmuo sąmoningas, išsiaiškinkite, ką jis vartoja, surinkite rastas medžiagas – to gali prireikti gydytojams;
- Patikrinkite perdozavusio asmens pulsą: jei jo nėra, iki atvykstant greitajai pagalbai darykite dirbtinį kvėpavimą ir išorinį širdies masažą;
- Bent vienas žmogus turėtų likti prie nukentėjusiojo, kol atvyks greitoji pagalba;
- Jeigu nuo narkotikų apsvaigęs asmuo yra nervingas ar panikuoja, likite ramus ir stenkitės jį nuraminti, aiškinkite jam, kad panika praeis. Pasistenkite, kad šio asmens netrikdytų triukšmas ir ryškios šviesos;
- Būtinai praneškite tėvams ir padėkite jiems rasti profesionalų pagalbą.

Nelikite abejingi, jei turite įtarimų ar girdėjote iš kitų vaikų, kad skautas galimai vartoja narkotikus. Būtina pasikalbėti su juo pačiu ir išsakyti savo nerimą skauto tėvams.

Visuomet atminkite, kad svarbiausia yra skautų sveikata ir gyvybė, o ne bausmės. Todėl svarbiau padėti rasti pagalbos būdų. Svarbu žinoti, kad priklausomybės pats žmogus nepasirenka, tai yra problema, kurią gali padėti spręsti specifinių žinių turintys specialistai. Už tai, kaip problema bus sprendžiama, yra atsakingi nepilnamečio tėvai. Vadovo pareiga – informuoti juos apie problemą ir pasiūlyti tik tokią pagalbą, kokią gali suteikti (pvz., stengtis vaiką įtraukti į daugiau veiklų, organizuoti sueigas prevencijos tema ir pan.).

Susiję teisės aktai

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 33 straipsnis skelbia, kad vaikai turi būti visomis priemonėmis apsaugoti nuo neteisėto narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų vartojimo. Žalingų medžiagų vartojimą reglamentuoja ir Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai. Pateikiame aktualiausius.

- **Lietuvos Respublikos Alkoholio kontrolės įstatymo**¹⁷ 22 straipsnyje įtvirtintas draudimas vartoti alkoholinius gėrimus ugdymo įstaigose ir jų teritorijose, viešose vietose, parodose, mugėse bei masiniuose renginiuose (su tam tikromis išimtimis). Ugdymo įstaigos įstatyme apibrėžiamos kaip formaliojo ir neformaliojo švietimo įstaigos, todėl stovyklose, kaip neformaliojo ugdymo organizavimo formose, alkoholio vartojimas taip pat yra draudžiamas.

Paminėtina, kad vienas iš Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo tikslų – mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams. Siekiant šio tikslo, įstatyme numatyti įpareigojimai institucijoms informuoti visuomenę apie alkoholį, jo vartojimo daromą žalą sveikatai ir ūkiui.

- **Lietuvos Respublikos Tabako kontrolės įstatymo**¹⁸ 19 straipsnio 1 dalis draudžia rūkyti (vartoti tabako gaminius) visose švietimo įstaigose. Tame pačiame įstatyme nurodytas švietimo įstaigos apibrėžimas – ikimokyklinio ugdymo įstaigos, bendrojo lavinimo, aukštesniosios ir aukštosios mokyklos, profesinio mokymo įstaigos, vaikų papildomo ugdymo įstaigos: meno, sporto, kalbų, technikos, kitokio profilio mokyklos, taip pat vaikų vasaros stovyklos. Remiantis šiuo įstatymu, rūkyti skautų stovyklos (kuri atitinka vaikų vasaros stovyklos apibrėžimą) teritorijoje – draudžiama.

- Narkotinių ir psichotropinių medžiagų įgijimas, laikymas ir vartojimas be gydytojo paskyrimo Lietuvos Respublikoje yra draudžiamas. Atsakomybė apibrėžiama **Administracinių teisės pažeidimų kodekso** 44 straipsnyje.

- Asmenims iki 18 metų nustatytas draudimas vartoti alkoholinius gėrimus ar jų turėti. Už šio įstatymo pažeidimus taikoma ATPK 178-180 straipsniuose nustatyta administracinė atsakomybė.

¹⁷ Žin., 1995, Nr. 44-073; 2013, Nr. 79-3989

¹⁸ Žin., 1996, Nr. 11-281; 2013, Nr. 79-3990

Parengta pagal

Bankauskienė, I. ir kt. (2009) *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa mokinių tėvams: metodinės rekomendacijos mokyklų ir globos įstaigų vadovams, pedagogams, specialistams*. Vilnius: ŠMM.

Bulotaitė, L. (n.d.) „Alkoholio ir kitų narkotikų prevencija mokykloje”. Prieiga:

<http://www.stok.lt/1narkotikai/narkotiku_prevencija.html>

Code of Good Practice (2012) Scouting Ireland leidinys. Prieiga:

<<http://www.scouts.ie/uploads/files/COGP%202012.pdf>>

„Informacija tėvams apie narkotikus”. Prieiga:

<http://www.lorna.lt/articles.php?articles_id=8>

LiJOT (2011) *Rezoliucija dėl valstybės alkoholio kontrolės politikos*.

Prieiga: <<http://www.limsa.lt/dokumentai/>

rezoliucija_del_valstybines_alkoholio_kontroles_politikos_2011.pdf>

Ščerbavičienė, M. (2008) „Svaiginančių medžiagų vartojimo simptomai”. Prieiga:

<<http://www.infomed.lt/lt/2/portal/Psichologija,id,4fbf678925>>

Teisės aktų, reglamentuojančių stovyklų ir neformaliojo ugdymo renginių organizavimą, apžvalga (2010) Prieiga:

<<http://www.skautai.lt/group/documents/groupId/312>>

Patyčios: ką reikėtų žinoti vadovui

Kas yra patyčios?

Patyčios - „nuolatinis fizinės ar psichologinės jėgos panaudojimas, sąmoningai siekiant sužeisti ar įskaudinti kitą asmenį, kuris negali savęs apginti“ (Olweus, 1993). Taigi patyčiomis vadinamas toks elgesys, kai:

- elgesys pasikartoja;
- naudojama jėga;
- siekiama įžeisti;
- auka – silpnesnė.

Patyčios, kitaip nei konfliktas, kuriame sprendžiami tarpasmeniniai santykiai, neturi logiškų priešasčių, pabaigos. Patyčios – *agresyvi smurto forma*, nes smurtinis elgesys pasirenkamas, turint sąmoningą tikslą įskaudinti kitą žmogų.

Patyčių formos

<p><i>Užgauliojimas žodžiais, užrašais</i> (žodinės patyčios)</p> <p>- prasivardžiavimas, gąsdinimas, pašaipios replikos apie žmogaus kūną, religiją, tautybę, negalią, išvaizdą ir pan., pikti juokai, užrašai apie vaiką (tiesioginės žodinės patyčios).</p> <p>- apkalbinėjimas, šmeižimas (netiesioginės žodinės patyčios).</p>	<p><i>Užgauliojimas fiziniais veiksmais</i> (fizinės patyčios):</p> <p>- pargriovimas, įspyrimas ar spardymas, kumščiojimas, stumdymas, rankos užlaužimas, spjaudymas, daiktų gadinimas ir atiminėjimas, drabužių gadinimas, plaukų pešiojimas.</p>
--	--

<p><i>Užgauliojimas, vaiką atskiriant nuo bendros veiklos (socialinės patyčios)</i></p> <p>- ignoravimas, kitų skatinimas nebendrauti su vaiku.</p>	<p><i>Užgauliojimas internetinėje erdvėje (kibernetinės patyčios):</i></p> <p>- nemalonių laiškų rašymas, svetimų gyvenimo detalių iškėlimas ir išjuokimas, įžeidūs komentarai socialiniuose tinkluose, vaiko nuotraukų/asmeninės informacijos naudojimas netikriems socialinių tinklų profiliams kurti ir pan.</p>
<p>Vaikas gali patirti ir sudėtinės patyčias – tai yra, gali būti užgauliojamas keletu būdų.</p>	

Kodėl svarbu stabdyti patyčias?

Patyčios nėra normali vaikų ir paauglių elgesio forma, atvirkščiai – ji gali sukelti psichologiškai sunkius trumpalaikius ir ilgalaikius padarinius visiems patyčių dalyviams, o neveiksmingo patyčių sprendimo pasekmės joje dalyvavusiems žmonėms atsiliepia net ir jiems jau suaugus.

Patyčių pasekmės aukai:

- Stiprūs neigiami išgyvenimai, tokie kaip nerimas, liūdesys, prislėgtumas, vienišumas, nesaugumas, skriauda.
- Savivertės mažėjimas ir didėjantis nepasitikėjimas savimi.
- Užsitęsus patyčioms, iš bejėgiškumo kyla smurtinis reagavimas į skriaudėjus, kas paprastai ne sustabdo, o tik paaštrina patyčias, didėja į kitus nukreipta agresija.
- Jausmas, kad situacija yra nevaldoma, gali sukelti *depresiją, minčių apie savižudybę*. Kai vaikas tampa ir auka, ir patyčių iniciatoriumi, savižudiškų minčių tikimybė ryškiai padidėja.
- Nuolat patiriant patyčias, atsiranda *priešiškumas vietai, kurioje patiriama skriauda*. Vengdamas patyčių, vaikas ima vengti net ir jam patinkančios veiklos, nebegali tobulėti, jo pasiekimai menksta.

- Vaiko organizmas taip pat reaguoja į patiriamus simptomus, gali atsirasti *galvos, pilvo skausmai, pykinimas, miego, apetito sutrikimai*.

Paauglystėje išgyvenami sunkumai gali sustiprinti patiriamų patyčių jausmus, nes paauglys savaime yra jautrus, lengvai sudirginamas, jo savęs vertinimas gali būti žemesnis, juk jis tuo metu dar tik ieško būdo atrasti savo identitetą – suvokti save.

Patyčių pasekmės skriaudėjui:

Patyčios gali transformuotis į kitas, pačiam žmogui ir aplinkiniams pavojingesnes, smurto formas, tai yra, paskatinti kitokį agresyvų, socialiai nepageidaujamą elgesį vyresniame amžiuje.

Patyčių pasekmės stebėtojams

Patyčių stebėtojai, nesvarbu, ar jie teigiamai, ar neigiamai vertintų patyčių elgesį, susiduria su aukos išgyvenimais, stebi besityčiojančių elgesį.

Kuomet grupėje vyksta patyčios, dėmesys koncentruojamas ne į veiklą, dėl kurios susirenkama, o į tai, kaip išvengti galimų patyčių. Taip gali didėti *nesaugumas*, formuotis *žemas moralės ir tolerancijos lygis* grupėje, gali kristi motyvacija įsitraukti į siūlomas veiklas.

Skautija, kurioje tyčiojamasi, atitraukiama nuo pagrindinio tikslo – skatinti asmenybę augti, realizuoti save. Vietoj to ji gali tapti nesaugia, nemalonus išgyvenimus sukeliančia vieta, gali padidėti rizika, kad patyčiose dalyvaujantys vaikai apskritai paliks skautavimą.

Kaip užkirsti kelią patyčioms?

Vieta, kurioje aiškiai apibrėžtos taisyklės ir jų nesilaikymo pasekmės, kur puoselėjami pagarbūs santykiai su kiekvienu, konstruktyviai sprendžiami konfliktai, kur suaugęs žmogus palaiko, kuomet to reikia, leidžia vaikui, nepriklausomai nuo jo amžiaus, būti savimi, tyrinėti ir tobulėti – tokia aplinka vadinama emociškai saugia ir padeda užkirsti kelią patyčioms.

Kaip vadovas gali sukurti emociškai saugią aplinką?

1. **Būti bendravimo pavyzdžiu.** Suaugęs turėtų pats nesitycioti tiek iš jaunesnių, tiek iš suaugusiųjų, o, kai įmanoma, rodyti konstruktyvios kritikos ir konfliktų sprendimo pavyzdžius. Nepavykus konstruktyviai bendrauti, ieškoti situacijos sprendimo būdų, pripažinti savo netinkamą elgesį.

2. **Formuoti neigiamą nuostatą smurto atžvilgiu.** Patyčių iniciatoriai gali gebėti įsijausti į kitą žmogų, mokėti užmegzti santykius ir bendrauti, būti lyderiais, tačiau ne visą laiką moka bendrauti be smurto. Taigi reiktų stengtis sukurti tokią aplinką, kurioje stiprus ir reikšmingas būtų ne tas, kuris gali smurtauti ir pažeminti kitą, bet kuris pasižymi priimtiniu elgesiu, aiškiai įvardinant smurtą kaip netinkamą elgesio formą.

3. **Skatinti vaikus pažinti vienas kitą.** Kito pažinimas, bendrų pomėgių atradimas leidžia žmonėms pajusti panašumą vieniems su kitais, rūpestį kitiems, sumažina patyčių tikimybę. Kiekviena žmonių grupė skirtinga, taigi verta atkreipti dėmesį, kiek Jūsų vadovaujamo vieneto vaikai jau susipažinę, galbūt jiems reikia daugiau stovyklų, veiklų, kad atsirastų neformalus bendravimas.

4. **Susitarti, kaip bus reaguojama į patyčias.** Sutarimas, kaip bus reaguojama į patyčias, kokios bus skriaudėjų elgesio pasekmės, gali vaikams parodyti bendrą skautiško vieneto nuostatą patyčių atžvilgiu ir vengti galimų pasekmių. Daugiau apie tai, kaip suformuluoti taisykles ir pasekmes žr. *Disciplina skautiškoje aplinkoje*.

Ką daryti jeigu vis dėlto įvyko patyčios?

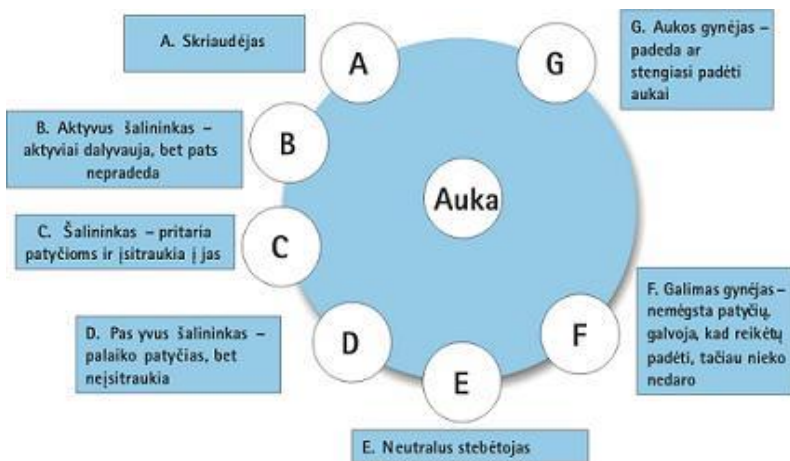
Joks patyčių mastas neturėtų būti priimtinas dėl skaudžių padarinių patyčiose dalyvaujantiems vaikams. Nors suaugusieji, dalyvaujantys skautiškoje veikloje, tapdami patyčių stebėtojais, taip pat gali pajusti patyčių aukai ir stebėtojams būdingus beviltiškumo ir bejėgiškumo jausmus, yra įrodyta, kad patyčių mastas gali sumažėti, kai į jas veiksmingai reaguoja suaugusieji.

Kaip reaguoti į patyčias?

1. **Reaguoti „čia ir dabar“.** Skaudžiausias pasekmės kyla tuomet, kai patyčios užsitęsia, į jas nereaguojama. Vaikai turi žinoti, kad vyresnis žmogus visada reaguos į patyčias. Savo ruožtu, vadovas, pastebėjęs patyčias ar sužinojęs apie jas, iškart turėtų jas sustabdyti, paaiškindamas, kodėl toks elgesys yra susitartų taisyklių pažeidimas. Saugumo jausmui bendruomenėje sukurti svarbu reaguoti ne tik į patyčias tarp vaikų, bet ir patyčias tarp suaugusiųjų.

Pavyzdžiui, jei pastebite, kad vaikai skiltyje pravardžiuoja ar kitaip užgaulioja kurį nors skilties narį, nedelskite, nelaukite tinkamo laiko, o iš karto pasakykite, kad tai patyčios ir kad jos turi liautis tuojau pat. Lygiai taip pat, jei suaugusiųjų vadovų sueigoje jaučiate, kad kažkas yra užgauliojamas (net juoko forma) dėl savo išvaizdos, elgesio ar įsitikinimų, išdrįskite sureaguoti ir atkreipti į tai dalyvių dėmesį ir pasakyti, pvz., „man atrodo, kad (įvardinkite elgesį) – nepagarbu ir neskautiška“. Šitaip padėsite puoselėti pagarbią bendravimo aplinką be patyčių.

2. **Patyčių stebėtojus paversti gynėjais.** Dažniausiai patyčios vyksta grupėje. Goldy (2002), aiškindamas vaikų įsitraukimą į patyčių situaciją, išskiria šiuos vaikų vaidmenis patyčių situacijoje (žr. 1 pav.)

1 pav. Vaikų vaidmenys patyčių situacijoje (Goldy, 2002).

Besityčiojančius paprastai paremia tik tie, kurie patys tyčiojasi iš kitų ir nepatiria patyčių, kiti vaikai patyčių elgesį vertina nepalankiai, net jei tėra pasyvūs gynėjai ar neutralūs stebėtojai. Taigi palaikant tuos, kurie patyčių elgesį laiko netinkamu, galima mokyti palaikyti auką, susilpninti besityčiojančio elgesį. Toks vaikų vaidmenų pakeitimas ir yra vienas iš pagrindinių patyčių prevencijos uždavinių. Kad tai gali būti efektyvu, patvirtina faktas, kad paprastai aukos gynėjai yra grupės lyderiai, taigi bendradarbiavimas su jais gali iš esmės pakeisti grupės vaidmenų stiprumą. Kalbantis su grupės lyderiu, galima jo prašyti labiau įtraukti vaiką į savo veiklas, stabdyti besityčiojančių elgesį situacijose, kuomet šalia nėra vadovo.

Pavyzdžiui, skautiško užsiėmimo metu pastebėjus patyčias, galima paklausti neutralių stebėtojų: „ką apie tai galvojate? ar patinka tai, kas čia vyksta? kaip siūlytumėte išspręsti šią situaciją?“ Taip pat galima atskirai kreiptis į skiltininką ar kitus skilties lyderius, prašant padėti vaikui iš kurio tyčiojamasi, jį užstoti prieš kitus ar labiau įtraukti į veiklą.

SVARBU. Vaikai, kurie tyčiojasi, neretai kitiems kelia pyktį, susierzinimą, norą jiems patiems parodyti, kaip nesmagu, kai tave užgaulioja. Todėl, stengiantis pakeisti vaikų vaidmenis patyčių situacijoje, svarbu stebėti, kad būtų susilpninta besityčiojančio agresija, bet jokių būdu jo paties nepaversti auka.

3. Bendradarbiauti su vaiko šeima, sprendžiant patyčias. Šeimos ir skautų vadovų bendradarbiavimas gali būti veiksminga patyčių prevencijos priemonė, aptariant bendrą reagavimo į tam tikrą elgesį strategiją – kas bus daroma vadovo, kas namie, ką dar galima įtraukti į problemos sprendimą.

Kaip kalbėtis, įvykus patyčioms?

Pokalbis – būtina reagavimo į patyčias dalis. Patyčias reiktų aiškintis asmeniškame pokalbyje. Reiktų atskirai kalbėtis su nuskriaustu vaiku ir su patyčiose dalyvavusiais vaikais. Bendras visų pokalbis galimas tik tuomet, jei patyčias patyręs vaikas nusprendžia, kad nori kalbėti su jį nuskriaudusiu (-iais).

Tam, kad vaikai išsakytų savo jausmus, įvertintų elgesį, svarbu pokalbiams skirti laiko. Jei neįmanoma tokio pokalbio turėti iškart, reikėtų pokalbį suplanuoti tuomet, kai tik tam bus pakankamai laiko.

Pokalbis su patyčias patyrusiu skautu

1. **Situacijos išsiaiškinimas.** Kas nutiko? Kaip/kada viskas prasidėjo? Kas/kada/kokiose vietose tyčiojasi? Kaip reaguoja kiti vaikai? Kurie vaikai nesityčioja? Kaip vaikas reaguoja į patyčias?

2. **Padrąsinimas.** Svarbu pasakyti, kad vaikas nėra kaltas dėl to, kad iš jo tyčiojamosi (*būtina* tai pasakyti, nes neretai vaikui nėra „savaiame aišku“, kad jis nekaltas); padrąsinti, jei išdrįso papasakoti apie patyčias; pasakyti, kad spręsti patyčias yra svarbu, nes tik taip jos gali liautis ar bent jau sumažėti.

3. **Palaikymas, vaiko jausmų supratimas.** Kaip vaikas išgyvena patyčias? Kas jam sunkiausia? Ką jaučia/galvoja, kai iš jo tyčiojasi? Ką norėtų pasakyti tiems, kurie juokiasi? Ką jiems jaučia? Vaikui išsakyti jausmus gali padėti pastebėtų jausmų (pykčio, liūdesio, nuoskaudos, beviltiškumo) įvardijimas.

4. **Vaiko saugumo plano sudarymas.** Kas gali padėti vaikui patyčių situacijoje? Kokie vaikai nesityčioja? Kaip vaikas gali išvengti patyčių (vengti tam tikrų vietų, vengti likti vien tik su patyčių iniciatoriais ir pan)? Į ką vaikas išdrįstų kreiptis, jei patyčios kartotųsi? Ar vaikas nori dalyvauti pokalbyje su patyčių iniciatoriais? (Labai svarbu: galima motyvuoti pasikalbėti „akis į akį“, tačiau, jei vaikas nesutinka, nenori susitikti su savo skriaudėjas, priverstinis susitikimas jam neduos naudos, o bus tik dar vienas nemalonus susidūrimas).

5. **Pagalbos plano aptarimas.** Pasakymas, kas bus daroma toliau (pokalbis su patyčių iniciatoriais/stebėtojais/tėvais ir t.t.). Jei pats nežinote, ką daryti, turite vaikui pasakyti, kaip ieškosite problemos sprendimo būdų.

Pokalbis su patyčių iniciatoriais ir stebėtojais

1. **Faktų išsiaiškinimas,** nekaltinant nei vieno, į diskusiją įtraukiant kuo daugiau dalyvių. Kas atsitiko? Kaip kilo patyčios?

Kaip vaikai supranta, kas nutiko? Kaip į patyčias reagavo kiti vaikai? Kas galėjo nutraukti patyčias?

2. ***Aiškaus požiūrio į patyčias išsakymas.*** Svarbu, kad suaugęs pats įvardytų, kas įvyko ir kuris elgesys yra patyčios, kuo toks elgesys yra nepriimtinas.

3. ***Pasidalijimas jausmais.*** Kaip jautėsi/galėjo jaustis patyčias stebėję vaikai/patyčių iniciatorius/skriaudžiamas vaikas? Kaip vaikai jaučiasi dabar?

4. ***Sprendimo būdo ieškojimas.*** Kurie vaikai galėtų padėti vaikui, iš kurio tyčiojasi? (Pvz., pranešti vadovui apie pastebėtas patyčias, pabūti su vaiku tuomet, kai jis atlieka tam tikrą veiklą, eiti kartu namo ir panašiai). Su grupės lyderiais galima aptarti, kaip jie galėtų palaikyti vaiką, iš kurio tyčiojamas, jei įmanoma – kad jie kitiems pasakytų, kad tai yra patyčios. Vaikus, kurie nedrįsta pasipriešinti, galima skatinti patiems neįsitraukti į patyčias, pranešti apie jas suaugusiems.

5. ***Aptartos situacijos įvertinimas.*** Atsakomybės įvardijimas, pasakant, kad kiekvienas gali daryti įtakos tam, kiek patyčių bus grupėje, kokia bus grupės atmosfera. Kaip būtų galima elgtis kitaip, pasitaikius panašiai situacijai? Į ką galima kreiptis pagalbos kitąkart?

6. ***Teigiamas paskatinimas.*** Tų vaikų, kurie kaip nors padėjo ar stengėsi padėti, pastangų įvardijimas, paskatinimas, pagyrimas už tai.

7. ***Pasekmės vaikui/vaikams.*** Jei yra susitarta taisyklėse, vadovas turi priminti, kokias elgesio pasekmes turės priimti patyčiose dalyvavę vaikai.

Kaip reaguoti į elektronines patyčias?

Nereagavimas į elektronines patyčias, kaip ir nereagavimas į kitas stebimas patyčias, kuria nesaugumo jausmą, taip vaikams parodoma, kad tokia patyčių forma toleruojama. Į elektronines patyčias siūloma reaguoti taip:

- Būtina reaguoti į patyčias, jei tai gali pakenkti vaiko sveikatai ar gyvybei. Pvz., jei grubiai grasinama ir tyčiojamas, tokias žinutes galima užfiksuoti („print screen“) ir pranešti policijai.
- Jeigu besityčiojantis vaikas yra skautas, jį reikia informuoti apie pasekmes už netinkamą elgesį, ir reaguoti kaip į bet kurią kitą patyčių formą. Informavus vaiko tėvus, su jais galima susitarti, kad

jie stebės savo vaiko elgesį ir namuose, ir elektroninėje erdvėje, taikys naudojimosi kompiuteriu ir kitomis informacinėmis technologijomis apribojimus, jei reikia – kreipsis pagalbos į specialistus.

- Siūlyti pagalbą arba skatinti patyčias patiriantį vaiką ir jo tėvus kreiptis pagalbos. Pvz., į mokykloje dirbančius specialistus.
- Išsaugojus įrodymus apie patyčias, pranešti internetinio puslapio administratoriams apie netinkamą turinį. Apie netinkamą turinį taip pat galima pranešti www.draugiskasinternetas.lt, užpildžius pranešimų anketą.

Kaip reaguoti, kai vaikas pasakoja apie patyčias ne Skautijoje?

Jei vaikas skautų vadovą pasirenka kaip suaugusį žmogų, kuriam nusprendžia papasakoti apie kitoje aplinkoje patiriamas ar stebimas patyčias, svarbu nepalikti vaiko vieno, suteikiant tiek paramos, kiek tuomet galima suteikti. Svarbu žinoti, kad vien vaiko išklausymas ir bandymas suprasti gali padėti vaikui pasijausti geriau. Jei vaikui reikia daugiau paramos, nei jos galite suteikti, padrąsinkite vaiką kreiptis pagalbos į toje situacijoje galinčius padėti žmones: tėvus, mokytojus, mokykloje dirbančius specialistus, „Vaikų liniją“.

Vadovas patiria patyčias: ką daryti?

Kiekvienas gali patirti patyčias, nepriklausomai nuo turimų asmens savybių, išvaizdos ir pan. Mitas, kad suaugęs turi „suvaldyti“, „susitvarkyti“, „būti stiprus“. Jei jaučiate, kad tam tikras vaikų ar suaugusiųjų elgesys Jus žeidžia, verta tuo pasidalinti su Jus žeidžiančiais žmonėmis, bandyti kartu ieškoti pagarbių bendravimo būdų.

Daugiau skaitykite

1. Kampanijos „Be patyčių“ internetinis puslapis www.bepatyciu.lt. Šiame puslapyje pateikiama informacija apie patyčias, reakcijos į jas būdai. Skyrelyje „Biblioteka“ rasite leidinių apie patyčių prevenciją.

2. „Vaikų linijos“ internetiniame puslapyje <http://www.vaikulinija.lt/index.php/nustok/filmai/> galite rasti filmų, siūlomų patyčių prevencijai, sąrašą, jų aprašymus.

SVARBU: Patyčių prevencijoje reikšmingas ne pats filmo žiūrėjimas, bet jo aptarimas.

3. Paramos vaikams centro internetinėje svetainėje www.pvc.lt galite rasti leidinių apie patyčių prevenciją.

Parengta pagal

Boulton M. J., Underwood K. (1995) “Bully/victim problems among middle school children”, *British Journal of Educational Psychology*, No 62.

Goldy C. (2002) *Breaking the Cycle of Bullying//Training of Trainers*. NCESD Safe and Civil Schools Department. Prieiga: < http://www.ncesd.org/site/handlers/filedownload.ashx?moduleinstanceid=264&dataid=564&FileName=3cris_goldy_tot.ppt>

Jasiulionė J.S., Kurienė A. ir kiti (2007) *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius. Prieiga: < <http://www.bepatyciu.lt/lt/biblioteka/>>

Mažionienė M., Povilaitis R., Suchodolska I. (2012) *Elektroninės patyčios ir jų prevencija*. Prieiga: < <http://www.bepatyciu.lt/lt/biblioteka/>>

Olweus D. (1993) *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*, Cambridge.

Olweus, D. (1997) “Bully/victim problems in school: Facts and intervention”, *European Journal of Psychology of Education*.

Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2006) *Patyčių prevencija mokyklose*. Vilnius. Prieiga: <<http://www.bepatyciu.lt/lt/biblioteka/>>

Rigby, K. (1999) “What harm does bullying do?”, Invited paper Australian Institute of Criminology on Children and Crime: Victims and offenders. Brisbane.

Smith P. K., Sharp S. (1994) *School bullying: Insights and perspectives*, London.

Širvinskienė G., Žemaitienė N. (2008) „Mokinių požiūris į patyčias ir tyčiojantis atliekami vaidmenys”, *Visuomenės sveikata*, Nr. 3(42).

Zaborskis A., Vareikienė I. (2008) „Patyčios mokykloje ir jų sąsajos su moksleivių sveikata bei gyvensena”, *Medicina* (Kaunas), 44 (3).

Smurtas: kaip jį atpažinti ir ką daryti

Smurtas turi daug veidų, o jo atsiradimą ir paplitimą lemia įvairios priežastys: žema asmens savigarba, didelė tolerancija bausmėms, skurdas, nedarbas, žiniasklaidoje demonstruojama agresija ir kt. Smurtas prieš vaikus – sudėtingas socialinis reiškinys, ir nesvarbu, kokia forma jis pasireiškia – matoma ar užlepta, – jis visada turi vienokias ar kitokias pasekmes jas patyrusiam asmeniui.

Pastaraisiais metais ryškėja visuomenės agresyvios elgsenos plitimo tendencija, pasireiškianti įvairių formų smurto protrūkiais daugelyje socialinių institucijų: šeimoje, mokykloje, jaunimo grupėse ir kitur¹⁹. Taigi tikėtina, kad skautų organizacijoje taip pat galime susidurti su įvairiomis smurto apraiškomis. Pirmiausia, gali tekti bendrauti su vaikais ar jaunuoliais, patyriais smurtą kitose aplinkose; tokiu atveju mūsų, suaugusiųjų, atsakomybė yra pastebėti ir tinkamai reaguoti. Kitais atvejais svarbu užtikrinti, kad pačioje organizacijoje per sueigas, žygius ar kitas veiklas nebūtų toleruojamas agresyvus elgesys bei skirtingos smurto apraiškos. Be to, naudinga žinoti, ką daryti, susidūrus su konfliktine ar net ekstremalia smurtine situacija. Šiame skyriuje rasite pagrindinę žinotiną informaciją bei praktinių patarimų.

Kas yra smurtas?

Smurtas prieš vaikus – tai „visos seksualinės prievartos, apleistumo ar aplaidžios vaiko priežiūros, kitokio jo išnaudojimo fizinės ir (ar) emocinio blogo elgesio, sukeliančio faktinę ar potencialią žalą vaiko sveikatai, išlikimui, raidai ar orumui, formos²⁰“. Kai kyla tiesioginė grėsmė vaiko fizinei ir psichinei sveikatai, svarbu bendras supratimas, kas yra vaiką žalojantis elgesys. Šalies ir tarptautiniuose teisės aktuose yra išskiriamos pagrindinės keturios smurto rūšys:

¹⁹ Žr. „Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008-2010 metų programa“ (2008); Taip pat „Smurtą patyręs vaikas“ (n.d.) ir www.vaikystebesmurto.lt

²⁰ Žr. „Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos“ (2003)

Fizinis smurtas
Seksualinis smurtas

Emocinis smurtas
Nepriežiūra/ apleistumas

Suaugusiems, bendraujantiems su vaikais, labai svarbu žinoti, kaip galima atpažinti skirtingas smurto apraiškas pagal fizinius ir elgesio požymius. Žemiau pateikiamoje lentelėje tiksliau nurodomi atskirų smurto rūšių apibūdinimai, vaiko, patyrusio smurtą, fiziniai bei elgesio požymiai²¹.

Lent. 3 – Smurto rūšys ir požymiai

Fiziniai požymiai	Elgesio požymiai
<i>Fizinė prievarta –</i> Smurtiniai arba kiti neatsitiktiniai veiksmai, kurie sukelia vaikui skausmą ir gali sukelti sveikatos ir/ar vystymosi sutrikimus. Tai – mušimas ranka, spardymas, mušimas įvairiais daiktais, smogimas, stumdymas, bet koks skausmo sukėlimas, kūno sužalojimo grėsmė.	
<p>mėlynės, jų vieta (pvz., vaikai retai patys susižaloja sėdmenis), konfigūracija (gali nurodyti, koks daiktas buvo naudojamas, kad atsirado mėlynė), kiekis (daugybinės, skirtingų spalvų mėlynės rodo, kad yra kelių skirtingų dienų sumušimai); nudegimo žymės; patinimai, pabrinkimai, gumbai; nubrozdinimai, nutrynimai, žaizdos, įdrėskimai ir kiti odos sužeidimai; lūžimai; įvairaus laipsnio užgijimo žaizdos.</p> <p>Vaikai nenoriai kalba apie šiuos „požymius“, dažniausiai sako patys ar atsitiktinai susižeidę.</p>	<p>vaikas bijo suaugusių žmonių; vaikas išsigąsta, kai kas nors šalia verkia; vaikas išsigąsta dėl netikėtų kito žmogaus judesių; vaikas išsigąsta netikėtų garsų; vaikas yra agresyvus, piktas arba atsiribojęs; vaikas bijo tėvų, bijo eiti namo; vaikas apsirengęs netinkamais oro sąlygoms drabužiais (pvz., drabužiai ilgomis rankovėmis karštą vasaros dieną gali slėpti mėlynės).</p>

²¹ Parengta pagal: „Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos“ (2003)

Fiziniai požymiai	Elgesio požymiai
<i>Emocinė prievarta –</i>	
<p>Vaiko kompetencijos ir savęs vertinimo tyčinis griovimas ar žymus trikdymas dėl žeminimo, bausmių ir normalių socialinių sąveikų slopinimo. Emocinė prievarta apjungia ir veiksmus, nukreiptus prieš vaiką, pvz., žodinę agresyvią ataką, ir neveikimą vaiko atžvilgiu, pvz., vaiko emocinį atstūmimą, užuojautos ir palaikymo nebuvimą.</p> <p>Atskirti, kur baigiasi netinkamas psichologinis vaikų auklėjimas – dažnas kritikavimas, perdėta baimė dėl vaiko laisvalaikio ir kt., – o kur prasideda emocinė prievarta, nėra paprasta. Emocinė prievarta retai kada egzistuoja pati savaime (gryna), ji dažniausiai pasireiškia kartu su fiziniu smurtu.</p>	
<p>pasityčiojimas; žodinė agresija; žeminimas, niekinimas; gąsdinimas; vaikas nuolatos verčiamas jaustis kaltas; nuolatinis blogos savijautos sukėlimas vaikui; parodymas, kad vaikas yra nemylimas ir nepageidaujamas.</p>	<p>kalbos sutrikimai (mikščiojimas); psichosomatiniai skundai (galvos, pilvo skausmai, alpimai); nevalingas šlapinimasis ir tuštinimasis; depresija; destruktyvus ir autodestruktyvus vaiko elgesys; vaikas yra nepasitikintis savimi, savęs vertinimas labai žemas, linkęs izoliuotis; vaikas yra perdėtai nuolankus suaugusiam; vaikas yra pasyvus, neiniciatyvus; vaikas meluoja; vaikas yra ne pagal amžių suaugęs arba ne pagal amžių vaikiškas.</p>
<i>Seksualinė prievarta –</i>	
<p>Suaugusio žmogaus veiksmai vaiko, jaunesnio nei 18 metų, atžvilgiu, turint tikslą patirti seksualinį pasitenkinimą: išprievartavimas arba mėginimas išprievartauti; tvirkinimas; vaiko panaudojimas pornografijai; lytinių organų demonstravimas; atviras kalbėjimas apie seksą, norint šokiruoti vaiką arba sukelti jo (jos) susidomėjimą; leidimas ar skatinimas žiūrėti sekso filmus arba pornografinius žurnalus.</p>	
<p>nėštumas; lytiniu keliu plintančios ligos; vaginalinės ar/ir šlapimtakių infekcijos; neįprasti judesiai vaikstant ar sėdantis, sunkumas judėti; suplėšyti su kraujo dėmėmis</p>	<p>nenori persirengti fizinio lavinimo pamokoms, dalyvauti fizinio lavinimo pamokose; padidintas jautrumas; vengia bendrauti su bendraamžiais; bijo kurios nors lyties suaugusio žmogaus;</p>

<p>apatiniai drabužiai; niežėjimas arba skausmas genitalijų srityje, sunkumai šlapinantis; skausmas gerklėje, sunkumai ryjant; krūtų, genitalijų srities, analinės angos traumos.</p>	<p>bijo kokio nors konkretaus žmogaus; sutrikęs miegas – košmarai, baimė naktį; dėmesio koncentravimo sutrikimai – vaikas išsiblaškęs, paskendęs savo mintyse; lytinės identifikacijos problemos.</p> <p>Požymiai specifinei seksualinei prieivartai: keistas ir įmantrus, seksualiai nuspalvintas elgesys (gundymas, bučiniai); seksualiniai žaidimai, lytinio akto imitacija su kitais vaikais, gyvūnais ar žaislais; netikėtai išsamios, neatitinkančios vaiko amžiaus, žinios apie lytinius reikalus; viešas masturbavimasis.</p>
<p><i>Nepriežiūra –</i></p> <p>ilgalaikis fizinių ir psichinių vaiko poreikių netenkinimas, dėl ko kyla grėsmė vaiko pilnaverčiam vystymuisi ir funkcionavimui: biologinių vaiko poreikių netenkinimas – nesirūpinimas vaiko maitinimu (vaikas pastoviai yra alkanas), rengimu (vaikai neturi batų, ar šiltų drabužių žiemą), fiziniu saugumu, sveikata (vaikas negauna tinkamos medicininės priežiūros); psichinių vaiko poreikių netenkinimas – nesirūpinimas vaiko socializacija, lavinimu; palikimas, pametimas, išvijimas iš namų.</p>	
<p>fizinio vystymosi sutrikimai (vaiko mažas ūgis, svoris); vaiko išvaizda netvarkinga (purvinas veidas ir kūnas, purvini ir netinkantys drabužiai); dantų ir burnos ertmės ligos; vaikas nuvargęs ir apatiškas; vaikas nuolatos alkanas; vaikas nelanko mokyklos.</p>	<p>vaikas prašo išmaldos, vagiliauja; vaikas ilgai pasilieka mokykloje (anksti ateina, vėlai išeina); vaikas sunkiai sukaupia dėmesį, mieguistas; vaikas vartoja kvaišalus – alkoholį, narkotikus ir kt.; vaikas neturi elementarių higienos įgūdžių; vaikas neturi reikalingų mokyklai priemonių.</p>

Praktinės rekomendacijos

Suaugusiųjų atsakomybė, susidūrus su vaiku, patyrusiu smurtą

LR civiliniame kodekse (Šeimos teisė, 3.250 straipsnis) teigiama, jog „[m]okymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros, policijos ir kitokių institucijų darbuotojai, taip pat kiti asmenys, turintys duomenų apie (...) žiaurų tėvų elges[į] su vaikais, (...), **privalo apie tai nedelsdami informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją.**“ Skautų vadovai turi informuoti ne tik apie tėvų smurtinį elgesį prieš vaikus, bet taip pat ir apie bet kokį smurto aktą prieš vaiką.

Susidūrus su smurto atvejais, rekomenduojama drąsiau kalbėti apie patiriančius smurtą vaikus su kitais vadovais, netoleruoti akivaizdžių smurto faktų ir nelikti abejingiems bet kokioms smurto apraiškoms skautų organizacijoje. Remkitės įstatymais ir teisės aktais, kurie nustato vaikų teises ir jų apsaugą.

Jeigu vaikas papasakoja, kad patyrė smurtą:

- Išklauskite jo, nepertraukite. Išlikite ramus (-i).
- Stenkitės nereikšti asmeninės nuomonės, nepulkite kaltinti smurtautojo.
- Pamėginkite kuo tiksliau užsirašyti vaiko pasakojimą. Pasižymėkite datą.
- Nekamantinėkite, neužduokite atsakymą sufleruojančių klausimų. Klauskite, norėdami pasitikslinti.
- Paaiškinkite vaikui, ką darysite toliau. Nežadėkite, kad niekam nesakysite. Paaiškinkite, kad laikotės konfidencialumo ir informacija dalinsitės tik su tais, kuriems apie tai žinoti būtina, kad galėtumėte kartu išspręsti problemą.
- Iš karto pasitarkite su savo tiesioginiu vadovu (tuntininku arba krašto seniūnu). Tada kartu kreipkitės į Vaiko teisių apsaugos skyrių (VTAS) savo Savivaldybėje. Nesiimkite tirti problemos patys.

Suaugusiųjų elgesys

Kartais gali kilti įtarimų ir dėl suaugusio žmogaus ketinimų. Būkite atidesni:

- Kai ji(s) skiria vaikams neįprastai daug dėmesio, dovanoja jiems daiktų, pinigų ir kt.
- Kai ji(s) dažnai atskirai bendrauja su labiausiai pažeidžiamais vaikais.
- Kai ji(s) nuolatos siekia pasilikti vienas su vienu vaiku ar grupele vaikų.

- Kai ji(s) skatina vaikus nesipasakoti, ką jie veikia kartu su juo (ja).
- Kai ji(s) kviečia vaiką/vaikus į svečius.
- Kai ji(s) slepia informaciją apie savo praeitį, buvusias darbovietes.
- Kai ji(s) siekia neįprastai daug fizinio kontakto su vaiku ar vaikais, netinkamai juos liečia.
- Kai ji(s) vengia kontakto su vadovu ar kitais suaugusiais žmonėmis.

Ką daryti konfliktinėje situacijoje

Jei tiesiogiai susidūrėte su konfliktine situacija, kuri perauga į smurtą (nuo muštynių iki ginkluoto užpuolimo) vadovaukitės šiomis rekomendacijomis:

- Pirmiausia svarbu nutraukti patį įvykį. Jei yra maža rizika pačiam patirti fizinę ar kitokią žalą, išsikiškite iškart, jei situacija rimtesnė (pvz. stovykloje pasirodo agresyvus ginkluotas asmuo), stebėkite viską iš saugaus atstumo ir iškart praneškite policijai.
- Sudėtingos situacijos (užpuolimo, užgrobimo) atveju stenkitės evakuoti vaikus iš įvykio vietos, neleiskite jiems stebėti įvykio. Darykite tai ramiai, duokite aiškias ir paprastas instrukcijas. Neprovočiuokite dar didesnės užpuolimo agresijos – venkite kritikos, rėkimo, moralizavimo, paniško elgesio.
- Visais atvejais, nutraukus įvykį, reikia įvertinti padarytą žalą ir suteikti būtinąją pagalbą nukentėjusiems.
- Išsiaiškinkite ir užfiksuokite, kas tiksliai įvyko (kas dalyvavo, stebėjo, kaip įvykis prasidėjo ir baigėsi). Apie visas konfliktines situacijas reikia pranešti vaikų tėvams, kai kuriais atvejais – ir LS administracijai (žr. *Komunikacija nelaimingo atsitikimo atveju*).

Atsiminkite, kad į rimtą smurtinę situaciją pakliuvusiems žmonėms (ir vaikams, ir vadovams) gali reikėti profesionalios psichologinės pagalbos. Kreipkitės į specialistus: mokyklų socialinius darbuotojus ir psichologus, Paramos vaikams centrą, pagalbos linijas ir kt. Aukštinė taisyklė: **Nesiimkite spresti problemų, kurioms išspresti neturite tinkamos kompetencijos.** Visi organizacijos savanoriai turėtų: 1) mokėti greitai reaguoti į susidariusią situaciją, teikti pirmąją svarbiausią pagalbą; 2) žinoti, kur nukreipti vaiką, jo tėvus, kad problema būtų toliau veiksmingai sprendžiama.

Naudinga žinoti: kaip reaguoti panikos priepuolio metu

Ekstremalioje, neįprastoje ir/ar staigiai pasikeitusioje situacijoje žmonės reaguoja skirtingai: bėga, priešinasi ar tiesiog sustingsta. Neretai tokias individo reakcijas apibendrintai vadiname *panika*. Kaip tinkamai veikti greta didelį stresą patyrusio asmens, išlikti ramiems/nusiraminti patiems ar, tuo labiau, pagelbėti *panikuojančiam*?

Panikos priepuolis – tam tikrą laiką tarpą patiriama intensyvi baimė bei nepatogumas, dėl kurio atsiranda tam tikri fiziniai bei somatiniai simptomai. Panikos priepuolio metu asmuo per itin trumpą laiką tarpą (paprastai iki 10 min.) pasiekia neįprastai didelės baimės, pavojaus jausmo bei noro pasprukti iš pastarosios situacijos viršūnę.

Panikos priepuolio simptomai:

- Stiprūs, aštrūs sistemingi simptomai:

stiprūs, padažnėję širdies dūžiai, krūtinės skausmas, nepatogumas, oro trūkumas, dusulys (hiperventiliacija), svaigulys, drebulys, nutirpimas, prakaitavimas, pykinimas, staigus šalčio/karščio pojūtis.

- Fiziniai simptomai:

apsvaigimas, nestabilumas, alpimas, iškreiptas realybės jausmas, baimė prarasti kontrolę ar išprotėti, mirties baimė.

Kaip įveikti panikos priepuolį:

- Kvėpavimo stabilizavimas
 - Susitelkimas į kvėpavimo tempą. *Skatinkite panikuojantįjį įkvėpti bei iškvėpti vienodu ritmu skaičiuojant iki 5, vėliau iki 7, 10 kol kvėpavimas visai sulėtės. Galima kvėpuoti ir tokiu būdu: greitai įkvėpti (ypač jei panikuojantysis dar yra priepuolio būsenoje) ir tada skaičiuojant iškvėpti (galima ilginti iškvėpimus, įkvėpimai pailgės patys).*
 - Minčių nukreipimas. *Galima „pasprukti į asmeninę ramybės oazę“: lėtinant išgąščio paveiktą kvėpavimo tempą užsimerkti ir įsivaizduoti asmeninę erdvę, kurioje jautiesi saugiausias ir ramiausias (pvz. sodas, pajūris, kambarys ir pan.). Skatinti įsivaizduoti tos saugios erdvės detales: spalvas, daiktus aplink, augalus, šviesą, temperatūrą. Taip paniką sąlygojusios mintys taps mažiau svarbios, jas nurungs malonūs vaizdiniai.*
 - Situacijos racionalizavimas. *Padėkite įvertinti situaciją platesniame kontekste (stresą ir neadekvačią reakciją sukėlusį atvejį lyginti su didesnėmis žmonių ištinkančiomis negandomis ar atvejo svarbą viso gyvenimo atžvilgiu), paaiškinkite, jog intensyvus kvėpavimas tik išbalansuoja deguonies ir anglies dioksido pusiausvyrą, dėl ko mintys*

tampa nerealistiškos, neracionalios.

- Raumenų relaksacija
 - Ritmingas sutraukinėjimas. *Panašiai kaip ritmingo kvėpavimo būdu, taip pat ritmingai galima sutraukinėti raumenis, tarkim, sugniaužiant plaštakas į kumščius tam tikrą sekundžių skaičių.*
 - Fizinė veikla. *Bėgiojimas, šokimas, joga, pritūpimai ir pan.*
 - Alternatyvi veikla. *Bet koks nerimą ir paniką mažinantis elgesys (pvz.: knygos skaitymas, piešimas ir pan.)*
Aktyvuoti kūno raumenys padės organizmui atstatyti deguonies ir anglies dioksido pusiausvyrą kraujyje, tuo pačiu ir natūralesnę kūno būseną.

Daugiau skaitykite

Tarnybos ir organizacijos, galinčios padėti:

Vaiko teisių apsaugos skyriai – kontaktinių duomenų ieškokite savo savivaldybės tinklalapyje

Paramos vaikams centras – tel. (8 5) 271 59 80, 8 611 43567
<<http://www.pvc.lt>> <<http://www.vaikystebesmurto.lt>>

Vaikų linija – tel. 116 111 <<http://www.vaikulinja.lt/>>

Jaunimo linija – tel. 8 800 28888 <<http://www.jaunimolinija.lt/>>

Parengta pagal:

„Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos“, patvirtintos LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. A1-207 (Žin., 2004, Nr. 9-254)

Grigutytė, N., Karmaza, E. ir E. G. Karmazė. (2007) *Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos.* Prieiga:

<http://portalas.emokykla.lt/Documents/Metodiniai%20leidiniai/SPPC/Smurtas%20mokykloje_2.pdf>

Kurienė, A. (2007) *Ką kiekvienas vaikas turi žinoti apie smurtą ir kaip išlikti saugiam.* Prieiga: <http://portalas.emokykla.lt/Documents/Metodiniai%20leidiniai/SPPC/smurtas_vaikams_22.pdf>

„Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 metų programa“, patvirtinta LR Vyriausybės 2008 m. balandžio 24 d. nutarimu Nr. 392 (Žin., 2008, Nr. 51-1892; 2008, Nr. 137-5419)

Safeguarding Awareness. Jungtinės Karalystės Skautų asociacijos virtualūs mokymai. Prieiga: <<http://members.scouts.org.uk/scoutssafeguarding/main.html>>

Code of Good Practice (2012) Airijos skautų organizacijos leidinys. Prieiga: <<http://www.scouts.ie/uploads/files/COGP%202012.pdf>>
„Smurtą patyręs vaikas“ (n.d.), taip pat smurto atvejų statistika.
Prieiga: <http://www.xn--vaikoteiss-zmb.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html>

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (Žin., 1996, Nr. 33-807; 2006, Nr. 72-2668)

Savižudybių prevencija

Kasmet Lietuvoje nusižudo apie 1000 žmonių, tai yra, maždaug tiek, kiek gyvena Nidoje. Dėl savižudybių prarandama tiek vaikų ir paauglių, kiek užtektų sudaryti pilnai klasei, o kas dešimtas 15-19 metų paauglys yra pagalvojęs apie savo savižudybę, net jei neturėjo rimtų ketinimų tai padaryti. Dažniau nusižudo 15-19 m. paaugliai, kiek rečiau 10-14 m., o jauniausiam nusižudžiusiam vaikui tebuvo 7-eri metai.

Tokie skaičiai sukrečia, tačiau žinios apie savižudybės prevenciją – būdus, kuriais siekiama išvengti gresiančios savižudybės – gali padėti išsaugoti gyvybes. Vadovas savižudybių prevencijoje gali prisidėti šiais reikšmingais būdais:

1. **Siekti sukurti emociškai saugią aplinką**, kurioje kiekvienas narys jaučiasi esantis svarbus ir reikalingas, lygiavertis kitiems. Saugioje aplinkoje turėtų būti netoleruojamas nei fizinis, nei psichologinis smurtas.

2. **Atkreipti dėmesį į rizikos grupės vaikus**. Savižudybės rizika padidėja, kai vaikas turi psichikos sutrikimų, išgyvena stresinę situaciją, yra bandęs žudytis anksčiau, patiria pažeminimą, nepasitiki savimi, yra pesimistas, piktnaudžiauja alkoholiu, įsitraukia į nusikalstamą veiklą, yra nervingas ir įsitempęs.

3. **Pastebėti žmogų, kuris kenčia, pakalbėti su juo ir padėti rasti daugiau pagalbos**. Svarbu kalbėti su žmogumi, užsimerinančiu apie savižudybę, nes tai gali išgelbėti gyvybę. „Žmonės dažnai net neįtaria, kokius stebuklus gali padaryti paprastas, atviras ir nuoširdus pokalbis. Neleiskime abejingumo ir nežinojimo tylai mūsų žudyti“ (A. Mamontovas, www.tylazudo.lt).

Toliau šiame skyriuje kalbėsime apie tai, kaip padėti žmogui, galvojančiam apie savižudybę.

Kodėl žmonės, galvojančys apie savižudybę, kenčia tyloje?

Žmogus, galvojantis apie savižudybę, gali jausti stiprius nereikalingumo, nenaudingumo, pykčio, gėdos ir kaltės, vienišumo, nevirties jausmus. Patiriant minėtus išgyvenimus, žmogui paprastai yra dar sunkiau atsiskleisti, pasakoti apie savo jausmus, patikėti, kad kitam gali būti svarbu; kad apskritai kas nors gali padėti sunkioje situacijoje. Paaugliams, kurie galvoja apie savižudybę, ne tik sunku suprasti ir išgyventi patiriamas emocijas, bet ir būdinga viltis, kad aplinkiniai supras ir pastebės, kai jiems sunku. Tokie jauni žmonės dažnai jaučiasi niekam nereikalingi, neverti, o itin stipriai išgyvenamos emocijos jiems neleidžia kreiptis pagalbos patiems.

Kodėl sunku kalbėti su žmogumi, užsimenančiu apie savižudybę?

Pirmiausia, neramu, nejauku kalbėti, kai nežinai, kiek gali padėti. Gali būti baisu sulaukti nepageidaujamų reakcijų – pykčio, nuvertinimo ir pan. Vis dėlto, išdrįsus kalbėti, galima padėti kitam žmogui. Nerimo jausmą, baimę paklausti apie savižudybę stiprina ir mitai apie savižudybes.

1. NETIESA, kad tiesus paklausimas apie savižudybę gali paskatinti nusižudyti.

TIESA, kad tiesus paklausimas apie savižudybę padės žmogui.

Žmonės, kurie negalvoja apie savižudybę, apie ją paklausus, nepradedą galvoti. Žmogus, galvojantis apie savižudybę, neretai išgyvena vienišumo, nereikalingumo jausmus. Esant tokioje būsenoje, tiesus savo rūpesčio išsakymas gali būti labai svarbus. Vien paklausimas gali atnešti žmogui palengvėjimą. Taip jam parodoma, kad yra žmogus, kuris nebijo apie tai kalbėti.

2. NETIESA, kad žmonės, kurie kalba apie savižudybę, nenusižudo.

TIESA, kad 8 iš 10 nusižudžiusiųjų koku nors būdu užsiminė apie savižudybę.

„Jeigu žmogus užsimena apie savižudybę, tai visuomet rizikos ženklas, kurio negalima ignoruoti. Net jeigu atrodo, kad žmogus tuo manipuliuoja ar tiesiog nori atkreipti dėmesį. Išgirdus tokią užuominą, visuomet verta tiesiai paklausti: „ar Tau kyla minčių apie savižudybę?“ (Paulius Skruibis, nebijokkalbeti.lt)

Jei žmogus užsimena apie savižudybę, tai – ženklas, į kurį reikia reaguoti rimtai, net tais atvejais, kai atrodo, kad žmogus juokauja, manipuliuoja. Paprastai žmonės nesirenka juokauti ir linksmintis savižudybės temomis, ir toks pasirinkimas jau turėtų kelti nerimą.

3. NETIESA, kad apie savižudybę galvojantys žmonės nori mirti ir nieko čia nepakeisi.

TIESA, kad linkę į savižudybę išgyvena dvilypius jausmus: tuo pačiu metu norą gyventi ir norą mirti. Dažnai žmogus nori gyventi, tačiau neranda būdo, kaip situaciją pakeisti taip, kad išnyktų stiprus vidinis skausmas.

Ženkilai, kad žmogus gali galvoti apie savižudybę

Mąstymo pokyčiai. Žmogaus, galvojančio apie savižudybę, mąstymas susiaurėja, gali atrodyti tarsi jis imtų matyti pasaulį „juoda – balta“, kalboje pagausėja tokių apibendrinimų kaip „visada“, „niekada“, „viskas“, „niekas“ ir pan., gali atsirasti daugiau sarkazmo, pesimizmo. Gali atrodyti, kad žmogus atsisako bet kokių patarimų, nenori keisti situacijos net, jei tą galėtų nesunkiai padaryti.

Emocijos ir mintys. Reikėtų pastebėti vaiką, kuris tapo liūdnas, užduras, pasyvus (pvz., nebeįsitraukia į tas veiklas, kurios jam anksčiau patikdavo), dirglus, piktas, kurio nuotaikos ryškiai svyruoja, netikėtai pratrūksta emocijos (staiga ima verkti arba netikėtai pasielgia labai agresyviai).

Reikėtų atkreipti dėmesį, jei žmogus pradeda užsiminti, kad norėtų mirti, viską baigti, kad mirus jam būtų geriau; svarstyti, kas būtų, jei staiga mirtų; sakyti, kad kitiems palengvėtų/būtų geriau, jei jo nebebūtų. Taip pat žmogus gali apskritai daugiau nei įprasta kalbėti apie mirtį, ją idealizuoti.

Savo emocijas ir būsenas vaikai gali išreikšti panašiomis mintimis:

Išsakomos mintys	Emocijos/būsenos
„Negaliu (nenoriu) daugiau taip gyventi“	Liūdesys, prislėgta nuotaika
„Esu niekam nereikalingas“	Vienišumas, svetimumas viskam
„Daugiau nebeįstversiu“	Bejėgiškumas, nuovargis
„Tokie kaip aš neverti gyventi“	Susimenkinimas
„Nieko nebeįpakeisi“	Pesimizmas, apatija, neviltis
„Bus laimingesni be manęs“	Atsiribojimas
„Dabar jie supras, ką padarė“	Liguista nuoskauda ir troškimas atsiteisti, nubausti

Elgesio pokyčiai. Reikėtų sureaguoti, kai vaiko elgesys pasikeičia – kai atrodo, kad jis tarsi tapo kitu žmogumi; kai imasi itin rizikingo, sveikatai ir gyvybei pavojingo elgesio.

Kaip kalbėti su žmogumi, galvojančiu apie savižudybę?

Svarbiausia, pradėdant pokalbį, užtikrinti saugią aplinką ir skirti pakankamai laiko. Reikėtų rasti vietą, kurioje su vaiku būtų galima pakalbėti asmeniškai, negirdint pašaliniam žmogui. Pokalbio gairės:

1. Kontakto užmezgimas. Jautrus priėjimas prie vaiko gali padėti užmezgti kontaktą ir padėti vaikui atsiverti. Užmezgant kontaktą svarbu:

- *Parodyti rūpestį:* „Aš pastebėjau, kad tu (čia galima įvardinti pastebėjimus, kurie kelia nerimą)“, „Tu man rūpi“, „Norėčiau su tavim pasikalbėti“. Žmogus, galvojantis apie savižudybę, neretai jaučiasi niekam nereikalingas, taigi vien rūpesčio parodymas leidžia pasijusti ne tokiam vienišam ir kažkam svarbiam.

- *Padrąsinti:* „Įsivaizduoju, kaip nelengva kalbėti apie sunkius dalykus“.

Bandant užmegzti kontaktą su vaiku, svarbu kantrybė, gebėjimas išlaukti, kol vaikas pradės pokalbį.

SVARBU. Reikėtų gerbti vaiko nenorą kalbėti ir atsiverti. Jei vaikas nenori kalbėti, tačiau jums neramu, kad jis galvoja apie savižudybę, galima:

- Pasakyti vaikui, kad jums jis rūpi, kad visada gali kreiptis pagalbos.
- Aptarti su vaiku, su kuo jis galėtų pasikalbėti, jei jam būtų sunku. Paskatinti tai padaryti.
- Savo rūpestį išsakyti žmonėms, kurie gali padėti vaikui – vadovui, kuris turi artimesnį ryšį su vaiku, vaiko tėvams.

2. Išsiaiškinimas, ar vaikas galvoja apie savižudybę.

Klausimai „Ar galvoji apie savižudybę?“, „Ar turi omeny savižudybę?“ padeda išsiaiškinti, ką reiškia žmogaus užuominos – ar jis galvoja apie savižudybę, ar tai sako turėdamas kitokių priežasčių. Bet koks atsakymas, išskyrus tvirtą „ne“, reiškia „taip“.

3. Iš klausymas. Paprastas klausymas, bandymas išgirsti, dėl ko žmogui sunku, leidžia žmogui sumažinti emocinę įtampą, įsisąmoninti savo būseną. Klausydami:

- *nepatarinėkite, o išklausykite ir pabandykite suprasti.* Žmogus, kuris nusprendžia atsiverti, tikisi, kad jo skausmas bus priimtas. Jei norite ką nors patarti, tai pateikite kaip siūlymą, klausdami, ką vaikas apie tokią alternatyvą galvoja. Jei vaikui tam tikra alternatyva nepriimtina, jis tokiu patarimu nesivadovaus, ji jam nebus tinkama.

- *nesumenkinkite problemų („Viskas bus gerai“).* Mintys apie savižudybę paprastai nekyla staiga. Tai kyla iš susikaupusio vidinio skausmo. Pasakymas, kad „viskas bus gerai“, net jei taip atrodo, gali tik parodyti kitam žmogui, kad nesupratote jo jausmo. Jei norisi įnešti optimizmo, geriau sakyti, pvz. „Galiu įsivaizduoti, kaip tau sunku, bet aš pasistengsiu tau padėti“.

4. Savižudybės rizikos įvertinimas ir pagalbos galimybių ieškojimas

Savižudybės etapas	Pavojus	Pagalba
Vaikui kyla mintys apie savižudybę.	Nedidelis	Emocinė parama, kalbėjimas apie jausmus; Vaiko dėmesio sutelkimas į galimybes (kas padėjo anksčiau?); Susitarimas, kur vaikas ieškos pagalbos toliau, padėjimas ją surasti.
Vaikas galvoja apie savižudybę ir žino,	Vidutinis	Emocinė pagalba; Pagalba užsiregistruoti pas

kaip tą galėtų padaryti.		psichologą; Susisiekimasis su vaiko šeima.
Vaikas turi konkretų planą, kaip nusižudys, turi paruoštas priemones	Didelis	Nepalikite vaiko vieno; Įkalbinkite atiduoti turimas priemones; Tuoj pat susisiekite su psichikos sveikatos specialistais, kvieskite greitąją pagalbą; Praneškite šeimai ar kitiems reikšmingiems vaikui žmonėms.

4. Radimas, kas vaiką sulaiko nuo savižudybės. Paprastai mintys apie savižudybę kyla dėl užsitęsusių sunkumų. Galima klausti, pvz., „kas/kokie žmonės tau labiausiai padėdavo sunkiausiomis akimirkomis?“/“ką darydavai, kai būdavo sunku?“. Jei vaikas pasakoja, kad yra bandęs anksčiau žudytis, ar stipriai norėjo, galima paklausti, kas tada sulaikė nuo savižudybės. Tai, kas sulaiko žmogų nuo savižudybės, yra stipriausias dalykas, jį laikantis gyvenime.

SVARBU:

- *nepriimkite atsakomybės už kito žmogaus sprendimus* – kartais žmonės nusižudo, net jei jiems yra suteikiama reikalinga pagalba;

- *nelaikykite visko paslapyje, pasitarkite į pagalbą kitus žmones, kuriais pasitikite.* Paprastai, kai kitas žmogus mumis pasitiki ir išsipasakoja, mes išlaikome konfidencialumą (pokalbio paslaptį) tam, kad kitą kartą žmogus mumis pasitikėtų, jaustųsi galįs atsiverti. Tais atvejais, kai yra savižudybės pavojus, vadovas turėtų pasakyti vaikui, kad, rūpindamasis juo, negali tokios paslapties išlaikyti ir pasakys kitam, kas gali suteikti pagalbą. Tėvams apie susirūpinimą praneškite pokalbio „akis į akį“ metu.

- *padėkite sau.* Kalbėtis su žmogumi, galvojančiu apie savižudybę, yra nelengvas iššūkis. Paprastai tai yra sunku emociškai, gali kilti bejėgiškumo jausmas, nežinojimas kaip padėti. Jei kyla sunkių emocijų, vertėtų pasidalinti kilusiomis mintimis su artimu žmogumi, galbūt – specialistu, skambinti emocinės paramos linijoms.

Nemokama emocinė parama telefonu:

Pavadinimas	Tel. nr.	Kam skirta?	Darbo laikas	Kas teikia emocinę paramą?
„Jaunimo linija“	8 800 28888	jaunimui	kasdien, visą parą	savanoriai
„Vaikų linija“	116 111	vaikams ir paaugliams	kasdien, 11.00 – 21.00 val.	savanoriai
„Vilties linija“	116 123	suaugusiems	kasdien, visą parą	psichikos sveikatos specialistai ir savanoriai konsultantai

Daugiau žiūrėkite

www.tylazudo.lt

www.nebijokkalbeti.lt

Pivorienė R.V., Sturlienė N., Auškelis R. (2004) *Savizudybių prevencija mokykloje*. Vilnius. Prieiga:

< <http://portalas.emokykla.lt/Documents/>

Metodiniai%20leidiniai/SPPC/Savizudybiu_prevencija_1.pdf>

Sudarė: Milda Bacevičiūtė, Barbora Drąsutytė, Vaida Joneliūkšytė,
Vaiva Juškevičiūtė, Simona Klumbytė, Tomas Rakovas, Ieva
Vaitkevičiūtė, Jorūnė Vyšniauskytė-Rimkienė

Redagavo: Lina Jakaitytė

Apipavidalinimas: Rūta Marija Ona Slavinskaitė

Dėkojame: Visiems, teikusiems siūlymus, pastabas ir patarimus

Projektas iš dalies finansuojamas Europos Komisijos DAPHNE III
programos lėšomis